

CAPITOLUL 2: „FORMAREA“ RELATIVEI.

MODELE SINTACTICE DE DESCRIERE A RELATIVELOR

1. INTRODUCERE

În acest capitol ne ocupăm de formarea relativei, de organizarea sintactică a acestei configurații, prezentând câteva dintre modelele teoretice în cadrul cărora au fost descrise (și) relativele românești.

În *Secțiunea 2* trecem în revistă o serie de lucrări românești care tratează propozițiile relative în mod tradițional sau după modelul structuralismului analitic, în *secțiunea 3*, în paralel cu prezentarea conceptelor operaționale în cadrul generativ (cadru teoretic pentru care am optat în descrierea noastră), amintim lucrările care privesc relativele românești din această perspectivă teoretică. *Secțiunea 4* cuprinde o scurtă prezentare a modelului lexical-funcțional, pe care am considerat-o oportună pentru că am preluat din acest cadru (într-o accepție mai puțin tehnică), conceptele de *focus* și *topic*.

2. MODELUL TRADIȚIONAL □ I STRUCTURAL ANALITIC¹

În descrierile tradiționale, propoziția relativă este rareori tratată ca o categorie de propoziții cu trăsături distincte de ale subordonatelor conjuncționale, așa cum puține sunt preocupările lingviștilor români pentru definirea și clasificarea relativelor. Cu toate acestea, numeroase gramatici de autor, articole și cărți iau în discuție propozițiile relative, lărgind printr-o mare diversitate de observații și sugestii interpretative tabloul descrierii acestei configurații sintactice.

2.1. Studii, articole □ i monografii despre relative

În ultimii cincizeci de ani, numeroși lingviști români care lucrează în cadru tradițional și neo-tradițional² publică în articole sau în volume (consacrate unor teme conexe cu tema relativelor) observații privind diferite

aspecte de sintaxă și / sau de semantică în care sunt implicate și propozițiile cu conector relativ, de distribuția și evoluția elementelor relative sau fac referiri la relative în relație cu alte tipuri de propoziții (apozitive, exclamative, interrogative etc.)³: Iliescu, 1956; Guțu, 1957; Carabulea, 1959, 1963; Asan, 1961; Rizescu, 1962; Ghergariu, 1963; Bulgăr, 1964; Bidu, 1966a, 1966b; Hazy, 1966; Diaconescu, 1967; Drașoveanu, 1968; Hodiș, 1969, 1990; Teodorescu, 1971, Edelstein, 1971, 1978; Gruită, 1976; Crașoveanu, 1979; Vulpe, 1980; Florea, 1983; Avram, 1980, 1987; Neamțu, 1985, 1989, 1999; Graur, 1988; Merlan, 1998 etc.

Dintre titlurile la care trimite lista de mai sus, Guțu, 1957, este primul studiu⁴ dedicat relativelor românești, în care delimitarea lor de alte categorii de subordonate se justifică prin prezența conectivului relativ – „mijloc de subordonare deosebit de celelalte“ (Guțu, 1957, 163). Autoarea extinde astfel accepția termenului tehnic *propoziție relativă*, în sensul că include în această categorie și alte tipuri de subordonate, operând în același timp și o reducere: atributivele conjuncționale se exclud din categoria relativelor. În plus, prezintă un inventar al elementelor relative în limba română – pronume și adverbe (demonstrând existența unor serii omonimice în care intră relative și conjuncții), menționează distincția structurală: relative cu antecedent și fără antecedent, arătând că în relativele libere cuvântul relativ are dublu rol. Ni se pare surprinzător faptul că rezultatele cercetării efectuate de Guțu, 1957, au fost adoptate destul de târziu în literatura lingvistică românească⁵. Deși studiul este citat de aproape toți autorii care s-au ocupat de relativele românești, clasificările propuse aici și criteriul care le guvernează sunt valorificate abia în lucrări de orientare generativă (v. *infra*, § 3).

Nilsson, 1969 este prima monografie⁶ dedicată construcțiilor relative în limba română, un studiu impresionant prin claritatea expunerii, prin bogăția materialului și prin finețea analizelor. Descrierea relativelor este organizată după cele două categorii structurale de relative: cu antecedent / fără antecedent analizându-se în detaliu natura antecedentului, locul acestuia față de relativă, pozițiile sintactice ale relativului, funcțiile relativei, modul verbal, fenomene de reliefare și de împletiri ale regentei cu subordonata (numite în lingvistica actuală *focalizare*, *tematizare*, *amalgamare*), omisiunea verbului (relativele partitive), probleme de acord manifestate între predicat și relativul subiect sau nume predicativ. Autoarea acordă un spațiu generos concurenței dintre relativul *care* și *ce* și problemei dublării prin clitic, toate aceste aspecte fiind ilustrate cu un foarte bogat corpus de

text literar. Fiind un studiu de sintaxă descriptivă, aspectelor de semantică li se acordă o mai mică atenție, cu excepția referirilor la distincția relative determinative / explicative (incidente, în terminologia autoarei). Nu lipsesc din lucrare unele observații contrastive (mai ales comparații cu franceza și italiana).

2.2. Gramatici tradiționale □ i structurale

Deși nu le consacră capitole speciale, gramaticile românești înregistrează în capitolele despre subordonare observații interesante și variate legate de propozițiile relative. În majoritatea gramaticilor, atributiva, al cărei mijloc predilect de subordonare este pronumele relativ, este subordonata care prilejuiește unele discuții cu privire la clasificarea propozițiilor relative, chiar dacă autorii împărtășesc sau nu ideea echivalenței relative – atributive.

Iordan, 1956, 699, precizează că „propozițiilor subordonate legate de regenta lor printr-un adverb sau pronume relativ li se spune și *propoziții relative*“ și adaugă în nota 2: „în gramaticile curente ale limbii noastre sunt numite așa, în mod obișnuit, numai subordonatele *atributive*“. Iordan, 1956, nu face o clasificare a relativelor, dar se găsesc în volum numeroase observații de finețe privind sintaxa pronumelui relativ și a construcțiilor relative în paginile consacrate mai ales atributivelor, dar și în descrierea subiectivelor, a predicativelor sau a circumstanțialelor cu conectiv relativ. Singura referire la relative ca tip sintactic este observația (referitoare de fapt la semantica acestor construcții) că „ele pot fi *determinative* sau *explicative*, ceea ce nu se întâmplă cu celelalte feluri de subordonate“.

Și în **GA₂, 1966**, propozițiile cu conector relativ sunt prezente în cadrul fiecărui tip de subordonată⁷, alături de conjuncționale și interogative indirecte⁸, fără a fi însă circumscrise unui tip anume; în secțiunea rezervată atributivelor, (GA₂, 1966, 274) se face observația: „deoarece se construiește de cele mai multe ori cu un pronume relativ sau adverb relativ, propoziția atributivă mai poartă și numele de *propoziție relativă*“ (s. n., M.G.), așadar, inconsecvența terminologică semnalată de Guțu, 1957, se conservă și în a doua ediție a gramaticii academice. Distincția semantică relative determinative / explicative se discută, în capitolul despre atributive (unde sunt incluse și apozitivele⁹) în corelație cu o trăsătură prozodică: neizolate / izolate. În legătură cu aceste mărci se face pre-

cizarea că „în unele cazuri, la analiza unui text scris, e greu de precizat dacă atributiva este izolată sau nu, deoarece regulile de punctuație nu sunt totdeauna respectate“ (GA₂, 1966, 277). În privința construcțiilor relative infinitivale, GA₂, 1966, 82 recomandă analiza ca o construcție cu rol de subiect sau de complement.

În majoritatea gramaticilor apărute după cea academică, criteriul organizator în descrierea subordonatelor este funcția sintactică și nu tipul de conectiv, așadar informațiile despre relative sunt un *puzzle* ce trebuie construit din piese dispartate.

La **Guțu-Romalo, 1973**, propozițiile relative¹⁰ sunt membri ai claselor de substituție ale pozițiilor sintactice inventariate. În descriere se distinge între relative pronominale și relative adverbiale și se fac observații privitoare la compatibilitățile dintre conectivele relative și fiecare realizare propozițională a respectivelor poziții sintactice (de exemplu, distincția obiect indirect / obiect prepozițional are drept consecință faptul că „poziția sintactică definită prin dativ nu admite decât propozițiile introduse prin conectiv pronominal“, p. 177). Sunt explicate aici (Guțu-Romalo, 1973, 122) „cazurile aberante de subiect“ din enunțuri de tipul *Dau cui cere* sau al subiectului în genitiv etc., prin „dubla dependență sintactică a relativului, care participă la organizarea ambelor componente propoziționale ale enunțului, realizând însă poziții sintactice diferite în cele două scheme relaționale“. ¹¹ Relativele infinitivale sunt înregistrate ca „grupări“ alcătuite din conectiv relativ și un infinitiv, punându-se în evidență posibilitatea de substituție a infinitivului cu conjunctivul (cf. Guțu-Romalo, 1973, 115, 157).

În **Robu și Iordan, 1978**, o lucrare fundamentată teoretic pe modelul structural analitic, relativele sunt discutate de asemenea ca realizări propoziționale particulare ale diferitelor clase sintactice. Originală în contextul gramaticilor românești este interpretarea dublului statut al pronomelor și al adverbilor relative¹² la două niveluri de analiză: conectiv relațional la primul nivel de analiză și *SPn (Prep)* la al doilea nivel de analiză, conectivul făcând parte din structura internă a ambelor unități propoziționale¹³.

La **Coteanu, 1982**, criteriul care guvernează descrierea subordonatelor nu este cel al corespondenței cu părțile de propoziție, ci echivalența – totală sau parțială – cu anumite părți de vorbire¹⁴; astfel, Coteanu, 1982, 75-79, distinge propoziții subordonate cu rol de substantiv (subiective, predicative, obiective, complementive de agent), de adjectiv (predicative și atri-

butive¹⁵) sau de adverb (circumstanțiale). Interesantă, dar insuficient nuanțată, ni se pare distincția operată în cadrul circumstanțialelor, după criteriul corespondenței / non-corespondenței lor cu interogativele și (parțial) după tipul conectorului. Într-o categorie include circumstanțialele de loc, temporalele, modalele propriu-zise, de măsură, unele comparative și „unele condiționale construite cu modul condițional“, în cealaltă categorie intră consecutivalele, condiționalele, cauzalele, finalele și concesivele. Deși face precizarea că cele două categorii de „propoziții cu rol de adverb“ se deosebesc și după conector, autorul nu le numește pe cele dintâi relative: „subordonatele circumstanțiale din prima categorie se caracterizează prin aceea că adesea pot fi introduse în frază chiar prin adverbe [relative, *n.n.*, M.G.] (...) adverbele¹⁶ au un rol dublu, căci sunt și conjuncții, făcând legătura subordonatei cu regenta (...)“. Circumstanțialele din a doua categorie, „deși cu rol asemănător cu adverbul, nu mai sunt introduse prin această parte de vorbire“ (Coteanu, 1982, 260-261).

Avram, 1986, 337, clasifică propozițiile subordonate după mijlocul jonctiv, distingând „subordonate conjuncționale (introduse prin conjuncții și adverbe) și subordonate pronominale (introduse prin pronume și adjective pronominale)“. Se fac și unele observații privind frecvența unui tip de joncțiune comparativ cu altul: „subordonatele pronominale sunt rare printre propozițiile de loc, de timp, de cauză, finale, condiționale“ sau privind ponderea diferită a subspeciilor unui tip: „între subordonatele pronominale, cele relative sunt mai numeroase decât cele interogative“. Avram, 1986, 337, remarcă faptul că există subordonate exclusiv pronominale: completiva de agent și circumstanțiala sociativă. În același loc, autoarea sugerează că nu împărtășește opinia privind interpretarea tuturor propozițiilor relative ca atributive: „relativelor le este însă contestată de unii cercetători capacitatea de a introduce alte subordonate în afară de atributive, susținându-se că în fraze ca *Cine caută găsește, Ai găsit ce ai căutat* subordonata pronominală n-ar fi subiectivă, respectiv completivă directă, ci atributivă fără antecedent.“ În aceeași secțiune (Avram, 1986, 338), se menționează fenomenul împletirii regentei cu subordonata, în care sunt adesea implicate relativele și unele probleme de acord între relativ și constituenți din ambele propoziții. Ni se pare interesantă, de asemenea, discuția (Avram, 1986, 325) despre propozițiile insuficiente (semantic sau gramatical), printre care se includ și regentele atributivelor relative¹⁷ „anunțate prin forma articulată a unui substantiv cu propoziție:

am citit din cartea [pe care...].“ În cuprinsul gramaticii, propozițiile subordonate pronominale (între care se includ și relativele) sunt prezentate în funcție de expansiunea pe care o reprezintă la nivelul frazei, după modelul gramaticii academice. Clasificarea¹⁸ atributivelor se organizează după criteriul clasic: *izolate (explicative) / neizolate (determinative)*, apoi după realizarea morfologică a conectivului relativ: *pronominale / adverbiale* și după criteriile semantice utilizate și la atribut: atributive *descriptive* și *circumstanțiale*, de *identificare* și de *calificare* (cf. Avram, 1986, 344). În capitolul consacrat sinonimiei sintactice, se indică posibilitățile de substituție contextuală a unor conective relative: *care / ce, unde / în care* etc., precum și sinonimia unor subordonate relative cu propoziții principale¹⁹.

Pentru **Diaconescu, 1989**, structura sintactică este privită ca sistem de niveluri ierarhice în cadrul căruia au loc procese de expansiune și contractare; relativele atributive sunt expansiuni ale unităților sintagmice nominale (obținute „transformațional“ prin „insertiunea verbelor operatorii *a fi* și *a avea*“, Diaconescu, 1989, 23), ale supinului, gerunziului sau ale participiului (Diaconescu, 1989, 25). Autorul afirmă că „natura determinantului angajat în expansiunea frastică prin subordonare este în măsură să condiționeze selecția relatorilor“²⁰, de exemplu atributul posesiei reclamă relativul *care*: *Calul vecinului > Calul care este al vecinului*; lingvistul nu precizează însă dacă relativul *care* este singura posibilitate de expansiune, sau, dacă nu este așa, ce alte posibilități expansive are determinantul. În același context, al dinamicii structurii sintactice, Diaconescu, 1989, 60, explică „formarea“ *atributivelor*²¹ *în inversiune sintactică* de tipul: *I-au crăpat buzele de sete [ce i-a fost]*, sau *Avea fața [cum e ceara de galbenă]*. Un spațiu mai amplu se acordă relativei infinitivale, Diaconescu, 1989, 94, optând pentru interpretarea ei ca propoziție subordonată²², „calitatea de propoziție fiind conferită de valoarea predicativă a verbului la infinitiv, (...) care este independent, deci în incidență zero.“ În capitolul *Sintaxă și semantică*²³, p. 126, lingvistul menționează relația dintre semantica regentului și selecția relatorului pronominal (relativ).

Irimia, 1997, 142, inventariază pronumele relative, clasificându-le în relative absolute (*cel ce, ceea ce*), nehotărâte relative (*oricine, orice, oricare, oricâți*) și interogative-relative (*cine, ce, care, câți, câte, al*

câtelea). În privința ultimei subcategorii, rezultă din comentariul care îi este consacrat că distincția e de natură semantică și nu formală sau funcțională: „pronele relativ conține numai sensul particular, preluat de la substantivul pe care îl reia anaforic“, iar interogativul are „conținut semantic variabil în funcție de substantivul care urmează a fi dat ca răspuns și care e nedeterminat“. Propozițiile subordonate cu conectiv relativ sunt realizări propoziționale ale funcțiilor sintactice inventariate. Reținem aici doar prezentarea atributivelor. Acestea (ca și attributele) sunt clasificate (Irimia, 1997, 469-481) după solidaritatea față de regent, în două categorii corespunzătoare opoziției clasice *restrictiv / non-restrictiv*. Cele solidare sunt organizate în patru categorii semantice: de *calificare*, de *identificare*, de *clasificare* și de *complinire*. Atributivele izolate (nesolidare) sunt *descriptive*.

Dimitriu, 2002, propune o clasificare originală a propozițiilor, cu consecințe asupra întregii descrieri a structurii sintactice. În opinia lingvistului ieșean, după importanța lor, propozițiile se clasifică în *principale, secundare și intermediare explicative*. Propozițiile principale sunt (cf. Dimitriu, 2002, 1025-1032) *independente* sau *neindependente*, cele neindependente se subcategorizează în neindependente propriu-zise (suficiente / insuficiente / combinate), coordonate (cu patru subclase corespunzătoare tipurilor de coordonare) și mixte. Subordonatele se grupează în două clase, „după necesitatea lor pe lângă regenți“ (cf. Dimitriu, 2002, 1053) în *subordonate indispensabile și subordonate facultative* regenților²⁴. Descrierea propozițiilor cu conectiv relativ se face în funcție de acest criteriu, al caracterului indispensabil sau facultativ. În delimitarea propozițiilor interogative indirecte de relative²⁵ (pe lângă criteriile: scopul comunicării, și natura semantică a „termenului mijlocitor“²⁶), Dimitriu aduce argumentul tipului de conector. Interogativele indirecte admit exclusiv conectori pronume / adjectiv / adverb interogativ, respingând conectorii relativi. Faptul că formele *cel ce* și *ceea ce*²⁷ nu pot apărea în contextele delimitate pentru interogativele indirecte este privit astfel și ca un test pentru dezambiguizarea omonimiei cuvânt relativ / interogativ. Autorul nu include în categoria mărcilor pentru subordonarea în frază pronumele / adjectivele / adverbele relative, nici pe cele nehotărâte sau interogative „întrucât toate acestea au funcție dublă, fiind în același timp și relatori subordonatori în frază la fel cu conjuncțiile subordonatoare, dar și parte de propoziție în propozițiile pe care le introduc“ (Dimitriu, 2002, 995).

3. MODELUL GENERATIV

Cadrul teoretic generativ cuprinde o serie de modele lingvistice aflate într-o relație de filiație și totodată de succesiune, pentru că modelul se află într-un continuu proces de elaborare și rafinare. Din această cauză, modelul suferă de o gravă deficiență terminologică. Cu greu se poate spune că vreuna dintre denumirile sub care este cunoscut este acceptată unanim sau fără rezerve. Ar putea fi numit, de exemplu (și este, adesea) modelul chomskian, dar teoria nu este creația unei singure minți, precum teoria einsteiniană a relativității, bunăoară; i s-ar putea spune „cadrul teoretic asociat lui Noam Chomsky și colaboratorilor săi de la Departamentul de Lingvistică și Filozofie al Institutului Tehnologic Massachusetts“, dar și această formulă (neconvenabilă și din pricina lipsei de concizie) este susceptibilă de a primi numeroase obiecții, pentru că generativismul este azi un curent teoretic universal. Toate denumirile pe care modelul le-a avut de-a lungul timpului au fost supuse, pe rând, unor procese de adaptare la ceea ce se întâmpla în cercetarea sintactică. Totuși, în continuumul evoluției sale, se pot identifica o serie de momente mai importante. Delimitarea etapelor are ca puncte de reper apariția unor lucrări de sinteză, cu caracter programatic, care au deschis zone noi de investigație. Teoria a început să se contureze la mijlocul anilor '50 și prezentarea acestui stadiu incipient este, de fapt, lucrarea din 1965 a lui Chomsky: *Aspects of the Theory of Syntax*. Deseori, teoria asociată acestui moment este numită *Teoria standard*²⁸ sau *Modelul Aspects*. În următorii 15 ani, cadrul a suferit masive revizurii, ajungând să-și modifice substanțial fundamentele²⁹. Până la începutul anilor '80, se dezvoltase o teorie sintactică pornind de la *Modelul Aspects*, care ajunsese destul de diferită încât să necesite o prezentare nouă. În 1980, în urma susținerii unor prelegeri la Pisa, Chomsky publică *Lectures on Government and Binding (Prelegeri despre guvernare și legare)*, prezentând astfel noul cadru într-o formă coerentă. De aici sigla *GB*, care desemnează³⁰ modelul generativ al momentului. Alături de formula *GB*, circulă și *Teoria Principiilor și a parametrilor (P&P)* sau *Teoria standard extinsă revizuită (REST)*. Ca urmare a lucrărilor publicate de Rizzi și Chomsky la începutul anilor '90, o nouă denumire a început să fie folosită – *Minimalismul* sau *Programul minimalist*.

Remarcăm că aceste denumiri nu sunt perfect sinonime, fiecare dintre ele se referă, cel puțin în anumite contexte, la versiuni diferite ale teoriei, iar aceste diferențe sunt uneori destul de importante. În prezentarea din 42

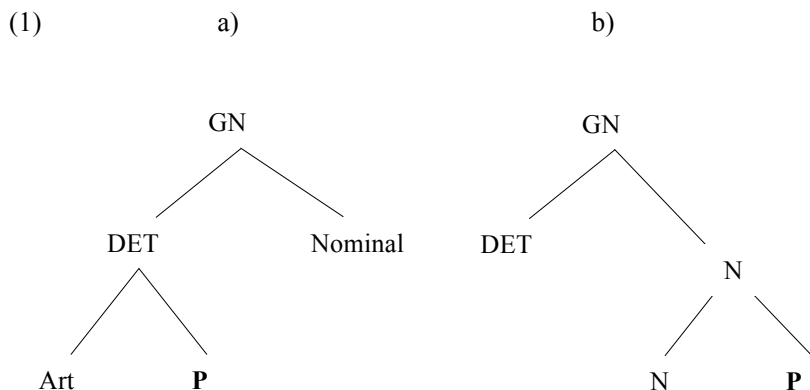
această secțiune, ne vom opri la două dintre etapele modelului, pentru care adoptăm denumirile *GT* (gramatica generativ-transformațională, model corespunzător în mare măsură *Teoriei standard*³¹) și *GB*, pe care îl înțelegem ca model generativ pre-minimalist³².

3.1. Modelul generativ-transformațional. Relativizarea

Întrucât vom acorda un spațiu mai amplu prezentării conceptelor de bază din modelul *GB*, trecem în revistă aici doar variantele de interpretare sintactică propuse pentru propozițiile relative în lucrări românești³³, fără a prezenta toate variantele de reprezentare a relativei în literatura lingvistică a anilor '70.

În modelul generativ-transformațional, propoziția relativă se obține prin transformarea de *relativizare*.

În primele variante ale gramaticii, relativa (P) rezultă în urma unei transformări de *încadrare* a unei propoziții independente în structura unei propoziții matrice, sub nodul GN (grup nominal), fie sub simbolul DET (determinant), alături de articol, fie sub N (nominal), relativa fiind privită ca un modifier al nominalului și nu al întregului grup GN³⁴: Manoliu-Manea, 1977, 173, prezintă ambele variante:

În variantele ulterioare³⁵, relativizarea este o transformare *obligatorie*, pe care o anunță în structura de adâncime simbolul Rel, aflat sub dominația grupului nominal GN³⁶.

Simbolul Rel este un indicator sintagmatic subiacent de a cărui prezență depinde aplicarea unei transformări obligatorii cum este relativizarea.

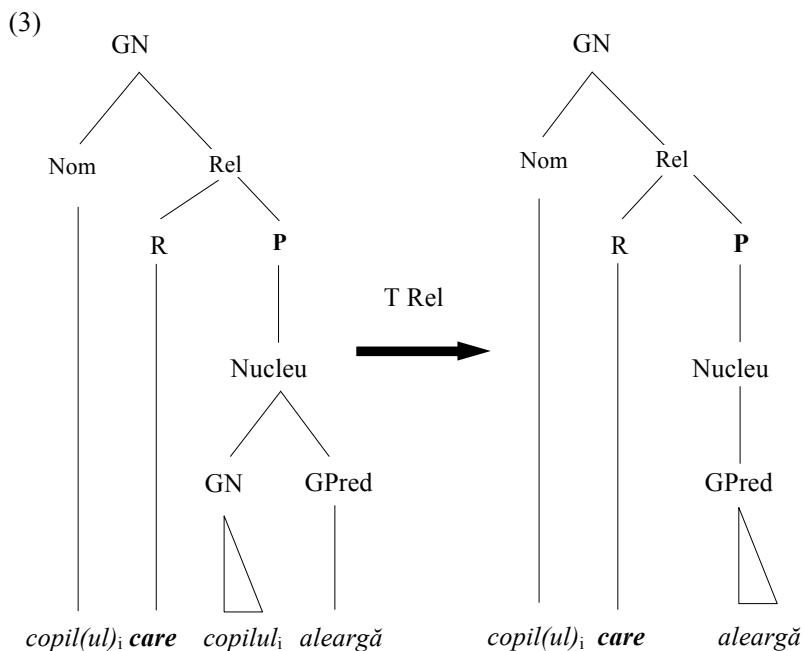
O particularitate a transformărilor obligatorii este condiția ca toate suprimările operate în cursul transformării să fie recuperabile³⁷.

Transformarea de relativizare propusă de Vasiliu – Golopenția-Eretescu pentru limba română are ca rezultate: a) suprimarea nominalului din relativă (coreferențial cu nominalul determinat de propoziția relativă) și b) trecerea nominalului sub dominația nodului R, când nominalul este precedat de prepoziție.

(2) *Transformarea de relativizare*³⁸:

Nom ₁ –	R –	X) –	({ (Pos) / (Prep)}) –	Nom ₂ –	Y	⇒
1	2	3	4	5	6	
1	4	2	3	∅	6	

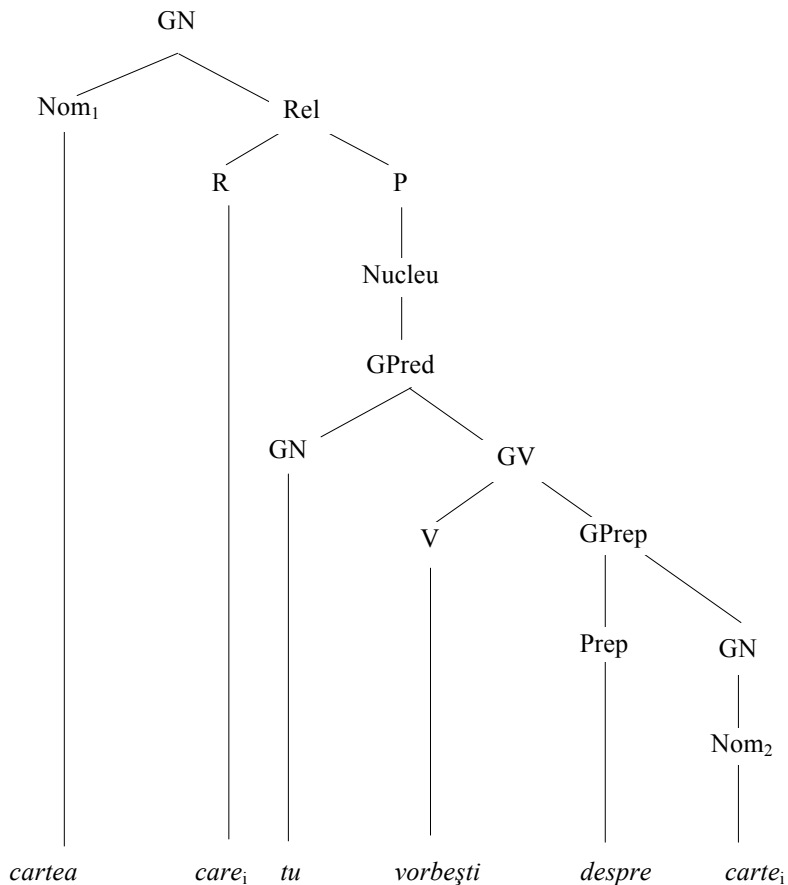
Structura poate fi reprezentată prin indicatorul (3):

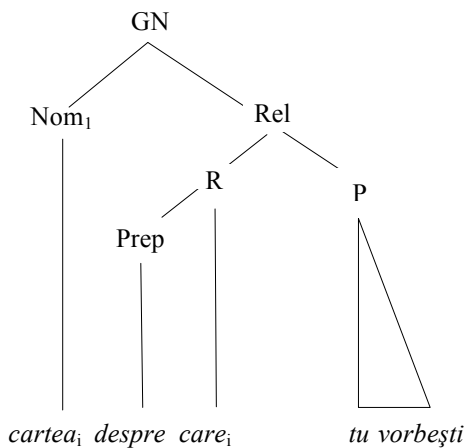
Simbolul R e prezent la nivelul structurii de adâncime, iar relativizarea este o regulă de copiere³⁹ realizată prin trecerea indicilor de caz, gen, număr, posesiv, prepoziție, de sub dominarea nominalului din secundară sub dominarea simbolului R. Așadar, în cazul în care nominalul relativizat nu este subiect [ca în indicatorul din (4 a)], este necesar acordul între elementul de relație și nominalul antecedent [v. (4 b)].

4)

a)

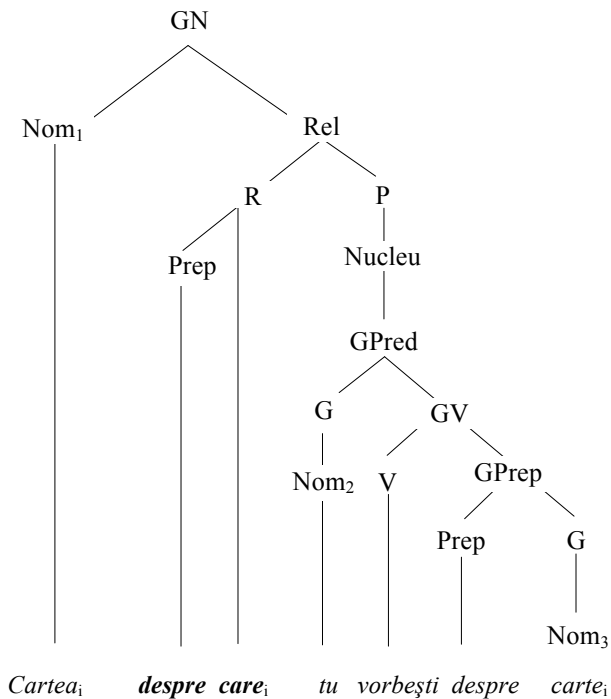

b)

Încadrarea care are loc în structura profundă ar putea fi prezentată astfel:

(5)

Nominalul identic cu Nom_1 este atras către poziția constituentului Rel, G Prep fiind suprimat în virtutea identității sale cu Nom_1 . Această schemă explică dublul statut al relativului: este element de relație și în același timp are funcția sintactică preluată de la nominalul relativizat (aici, obiect prepozițional).

Arborele din (5) prezintă doar deplasarea GPrep de sub nodul GV, însă și GN al propoziției matrice este supus unor modificări:

- (6) a. *Am cumpărat o carte. Tu vorbești despre carte.*
b. *Am cumpărat cartea despre care vorbești.*

Structura profundă a lui (6) va avea forma⁴⁰:

- (7) *Am cumpărat ° o carte ° R ° despre (o) carte ° vorbești.*

Nominalul₁ din matrice va fi supus unei transformări de definire – transformarea de definire a constituentului (TDC), care are loc pentru a atribui nominalului din matrice articolul definit sau trăsătura [+definit].

Cornilescu, 1980/1996 și Manoliu-Manea, 1977, consideră că TDC este o transformare specifică limbii române. Transformarea de definire a constituentului reflectă relația anaforică dintre antecedent și relativ, garantată de faptul că au același indice variabil. Rolul acestei transformări este acela de a accentua funcția antecedentului exprimat în structura de suprafață, ea aplicându-se numai atunci când propoziția matrice este marcată în structura de adâncime [+R / –Def]. În consecință, în opinia autoarelor citate, pronumele relative trebuie subcategorizate după trăsătura [+/-TDC]. Aceasta explică de ce relativul *cine* nu apare în relative cu antecedent explicit: *cine* este întotdeauna [–Def].

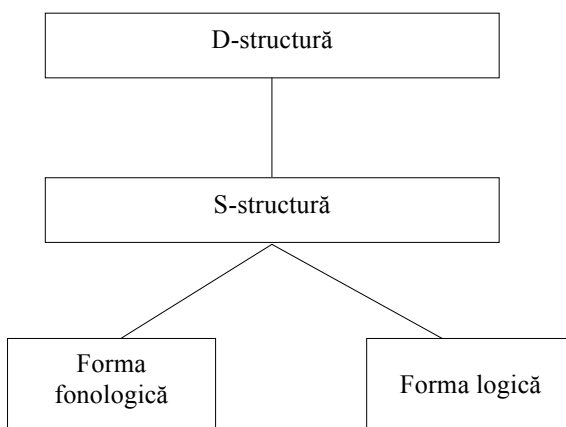
În privința clasificării relativelor în limba română, amintim studiul elaborat de Pană, 1966, care aplică principiile GT pentru a fixa regulile de generare „pentru toate propozițiile relative reperate ale limbii române“. Semnalând caracterul neunitar al clasificărilor din GA privind subordonatele, Pană, 1966, propune delimitarea a două clase: subordonate conjunționale și relative⁴¹. Relativele identificate pe baza formulelor de generare se subdivid în: relative de tip A (relative cu antecedent), de tip B (relative fără antecedent) și de tip C (interogative indirecte), și sunt apoi clasificate în funcție de variațiile de structură ale secvențelor nucleare P_1 și P_2 . Autoarea subliniază că subcategoriile delimitate „coincid numai în parte cu categoriile tradiționale. Clasa A corespunde atributivelor din clasificarea curentă, din care se exclud așa-numitele interogative indirecte și atributivele de tipul: *Ascult glasul cui îmi place*“ (Pană, 1966, 348).

3.2. Modelul Guvernării și al Legării⁴²

Teoria GB a fost concepută inițial ca o continuare a gramaticii transformaționale (GT), deși componenta transformațională a pierdut din importanța pe care o avea în modelul standard. Totuși, există o relație istorică între GT și GB, multe din conceptele celei dintâi fiind redefinite în modelul mai recent.

GT avea o organizare bazată pe două niveluri de analiză: structura de adâncime și structura de suprafață. În anii 1970, pe măsură ce se elabora teoria GB, sunt introduse două noi niveluri de reprezentare: *forma fonologică* (FF) și *forma logică* (FL). Nivelurile care s-au menținut din GT au fost redenumite D-structură și S-structură, acestea având aproximativ aceeași interpretare cu a noțiunilor de structură de adâncime și, respectiv structură de suprafață.

Organizarea de ansamblu a GB se reprezintă, de obicei, astfel (Fig. 1)⁴³:

Figura 1

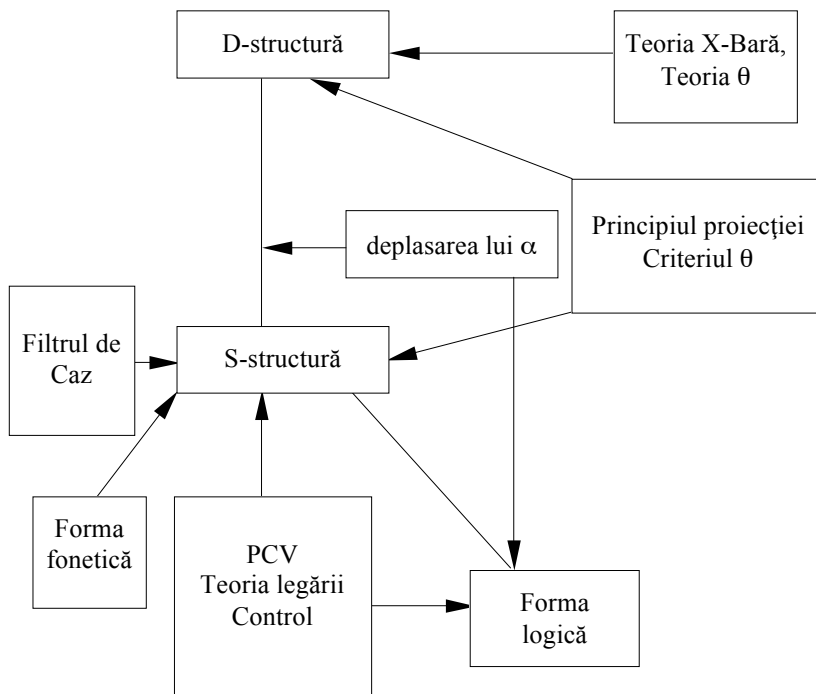
FF este nivelul care reprezintă actualizarea fonetică a enunțului, iar FL reprezintă nivelul semantic. FL codează informația relevantă pentru interpretarea semantică a exemplelor în chestiune, adică noțiuni ca extensia cuantificatorilor (*quantifier scope*) sau a cuvintelor interogative. Mecanismul interpretativ al acestor elemente este guvernat de aceleași principii ale gramaticii.

În ceea ce privește relațiile dintre componentele enunțului, în GT, regula de expansiune a P este: $P \rightarrow GN \text{ Aux } GV$. În GB, nodul Aux poartă numele de FLEX (INFL). Nivelurile D-structură și S-structură sunt puse în relație prin operația Deplasare a lui α (Move α). Aici, α este înțeles ca o variabilă, ideea acestei operații fiind aceea că o structură poate fi modificată oricum, prin deplasarea unui constituent în alt loc. Modul în care are loc deplasarea, locul în care se poate deplasa constituentul, sunt regulate de anumite principii independente.

Un aspect important care deosebește GB de GT este acela că nu există reguli de construcție specifice (pasivizare, relativizare, nominalizare etc., ca în GT). GB nu concepe o regulă de pasivizare, de pildă, prin care obiectul direct devine subiect, considerând că nu este necesar să se specifice o regulă de deplasare a subiectului, ci, mai degrabă, o regulă care să împiedice deplasarea lui în orice poziție. Astfel, în analiza pasivului se admite că *deplasarea lui α* poate muta orice oriunde, dar există principii (universale) și constrângeri care blochează deplasările ce nu se fac din poziția obiect către poziția subiect, pasivul fiind rezultatul interacțiunii diverselor aspecte ale gramaticii, în strânsă relație cu principiile gramaticii universale. Ceea ce găsim în gramatica universală nu este o regulă a pasivizării, ci, mai degrabă, constrângeri asupra deplasării aplicabile în orice limbaj natural.

Variațiile pe care le prezintă limbile naturale în anumite puncte ale sistemului sunt concepute în termeni de variație parametrică.

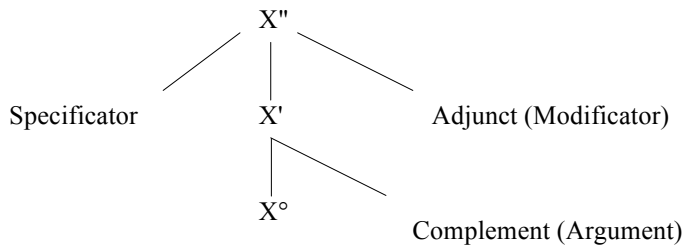
GB este o gramatică organizată modular, în unități conținând principii și constrângeri ce guvernează buna-formare a enunțurilor. Organizarea GB poate fi ilustrată astfel (*Fig. 2*):

Figura 2

3.2.1. Teoria X-Bară

Dezvoltată în anii 1970, teoria se bazează pe ideea că structura internă a oricărui grup sintagmatic conține un tipar comun. Un concept fundamental în sintaxa contemporană este conceptul de *centru* (*head*). În GB, centrul unui GN este numele N, al unui GV este verbul V etc. Grupul sintagmatic X" este o *proiecție* a centrului [în (Fig. 3) este reprezentat ca o *proiecție maximală*], a capului lexical X°, iar legătura lui cu centrul se face printr-un nivel intermediar (semisintagmatic) X':

Figura 3

Figura 3 reprezintă schema generală, corespunzătoare gramaticii universale, însă ordinea componentelor este parametrizabilă.

Structurile din teoria X-Bară caracterizează buna-formare la nivelul D-structurii. Orice structură poate fi construită pornind de la orice categorie, de la orice cap lexical, dar numai cele care se conformează modelului (*Fig. 3*) sunt bine-formate. Grupurile sintagmatice sunt privite ca rezultate ale interacțiunilor complexe dintre diferite principii și nu sunt generate în modul tradițional (prin reguli de rescriere ca în GT), astfel încât GB este considerată o gramatică generativă mai degrabă în virtutea filiației cu GT.

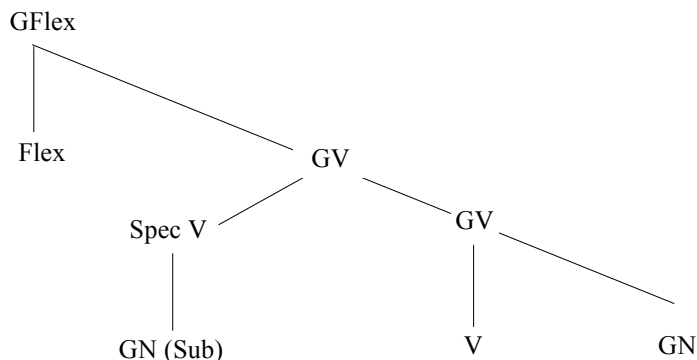
3.2.2. Subcategorizarea

Sistemul regulilor de structură și subcategorizarea din GT prezintă o anumită redundanță manifestată prin faptul că informații referitoare la constituenții pentru care este subcategorizată o categorie apar de două ori. GB propune subcategorizarea centrilor sintagmatici. În principiu, orice proiecție maximală (GN, GV, GA_j, GPrep, P') poate fi complement al unui centru. Diferiți centri lexicali selectează proiecții maxime ca argumente (complemente), realizând ceea ce în Chomsky, 1984, se numește o *c-selecție* (c = categorie).

Există o relație între subcategorizare și apariția subiectelor: GN subiect nu este subcategorizat de centru, pentru că nu se află sub incidența GV, acest lucru ducând la predicții importante în privința comportamentului sintactic al subiectelor și al non-subiectelor în funcție de care este subcategorizat verbul. Fenomenul poartă numele de *asimetria subiect / obiect* și conduce la ideea că subiectul este *extern* GV.

Deși această relație indirectă dintre GV și subiect reprezintă unul dintre aspectele cruciale ale teoriei, pentru limba română s-a propus o interpretare diferită: plasarea subiectului sub nodul SpecV, unde ajunge în urma unei mișcări din poziție postverbală⁴⁴:

(8)

Această interpretare este fundamentată pe particularitatea românei (asupra căreia vom insista mai târziu) de a putea avea subiect vid și ordine liberă SVO – VSO, demonstrându-se chiar o preferință pentru ordinea VSO⁴⁵. Poziția preverbală a subiectului este pusă pe seama unei deplasări opționale – dislocare la stânga – care se aplică subiectelor și non-subiectelor, în aceleași condiții. GB dă seamă de situațiile în care subiectul este postverbal propunând o structură inițială de tipul celei din limba engleză, în care V suferă însă o deplasare într-o poziție inițială în S-structură.

3.2.3. Principiul proiecției

Este conceput ca o constrângere generală asupra reprezentării sintactice în GB:

(9) *Principiul proiecției*⁴⁶:

Reprezentările la orice nivel sintactic sunt proiectate din lexicon, respectând proprietățile de subcategorizare ale categoriilor lexicale.

Principiul impune o constrângere în legătură cu organizarea relației dintre D-structură, S-structură și FL, având ca efect faptul că dacă există o poziție GN într-o anumită configurație structurală, la un nivel, acea poziție GN trebuie să fie prezentă la toate nivelurile, chiar dacă poate fi fonetic vidă. Teoria legării stabilește tipul categoriei vide.

În ceea ce privește GN subiect, *Principiul extins al proiecției (Extended Projection Principle)* adaugă o clauză prin care toate propozițiile trebuie să aibă subiect. Româna nu încalcă acest principiu, pentru că, deși este o limbă de tip *pro-drop*, GN subiect este prezent sintactic⁴⁷.

3.2.4. Teoria θ

Teoria relațiilor tematice își are originea în studii din anii 1960-1970, dar a fost relativ recent încorporată în descrierea sintactică.

În vreme ce subcategorizarea aduce informații în legătură cu forma sintactică a argumentelor, rolurile θ asigură informația semantică esențială, înregistrată pentru fiecare centru lexical sub forma *structurii argumentale*.

Fiecare dintre argumentele unui centru va primi un rol θ . Subiectul poate primi, de asemenea un rol θ . Se operează o distincție între *argumente interne* și *argumente externe*, cărora li se atribuie rolul θ de către un centru, în cadrul domeniului său. Distincția nu funcționează pentru limba română, unde GN subiect este în domeniul GV, deci primește rol θ în D-structură. Subiectele vide sunt non-tematice.

Criteriul θ se aplică la toate nivelurile, asigurând prezența centrelor și a argumentelor în configurațiile potrivite.

(10) **Criteriul θ** ⁴⁸:

Fiecare argument primește un rol θ și numai unul și fiecare rol θ este atribuit unui argument și numai unuia.

Principiul care pune în legătură subcategorizarea cu atribuirea rolurilor θ (*marcarea θ*) afirmă că dacă α subcategorizează poziția ocupată de β , α îl marchează θ pe β .

În consecință, D-structura este concepută ca o reprezentare *pură* a structurilor argumentale, la acest nivel fiindu-le atribuite argumentelor rolurile θ . Toate configurațiile relevante tematic vor fi astfel prezente la nivelul D-structurii.

3.2.5. C-comandă și guvernare

Conceptul de *guvernare* este un concept fundamental în GB, utilizat pentru a se ajunge la noțiunea de domeniu local, în ideea că o anumită categorie β se află în domeniul altei categorii α (de obicei un centru), numai dacă α îl guvernează pe β . Astfel, subcategorizarea și marcarea θ sunt satisfăcute *sub guvernare*: un verb nu poate fi subcategorizat în funcție de un GN în altă propoziție, de exemplu. Guvernarea trebuie să îndeplinească anumite condiții (Chomsky, 1984, 163): asupra alegerii guvernorului, asupra termenilor guvernați și un set de condiții structurale asupra relației de guvernare.

Relația de guvernare este definită în termeni de *c-comandă* :

(11) **C-comandă**⁴⁹:

α îl c-comandă pe β dacă și numai dacă fiecare proiecție maximală care îl domină pe α îl domină și pe β

Guvernarea este o versiune localizată a c-comandei, un caz de c-comandă reciprocă:

(12) **Guvernare**⁵⁰:

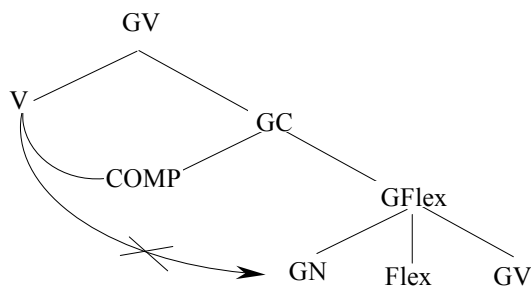
α îl guvernează pe β dacă și numai dacă:

(i) *α este un X^0 ,*

(ii) *α îl c-comandă pe β și γ îl c-comandă pe β , atunci γ fie îl c-comandă pe α , fie este c-comandat de β .*

O consecință a guvernării este aceea că proiecțiile maximale sunt *bariere* pentru guvernare. Guvernarea este restrânsă la relații de vecinătate (*sisterhood*), cu o importantă excepție: cazul verbelor care admit complement propozițional. În această situație, verbul nu va guverna nimic în acea propoziție, pentru că P' este o barieră pentru guvernare:

(13)

Guvernarea și c-comanda sunt folosite în definirea altor principii și constrângeri. În cadrul guvernării sunt satisfăcute subcategorizarea și *principiul categoriei vide*, au loc atribuirea rolurilor θ și atribuirea Cazului. De asemenea, guvernarea este importantă pentru distribuția *categoriilor vide PRO*, iar alături de noțiunea de c-comandă, joacă un rol important în *teoria legării*.

3.2.6. Teoria cazurilor

Teoria dă seamă de determinarea distribuției GN (și a altor proiecții maximale).

În GB, fiecare GN trebuie să aibă atribuit un Caz (cu excepția anumitor categorii vide). *Filtrul de Caz* formulează această regulă:

(14) *GN, dacă GN are realizare fonetică și nu are Caz⁵¹.

Filtrul de Caz se aplică în S-structură, atât GN, cât și lanțurilor: fiecare lanț coindexat trebuie să aibă atribuit un Caz, dacă există un GN ca membru inițial al lanțului. Într-o oarecare măsură, Filtrul de Caz acționează ca și Criteriul θ , aceasta însemnând că nu este posibilă absența unui Caz și nici atribuirea a două Cazuri, simultan, aceluiași GN sau aceluiași lanț.

Teoria distinge două tipuri de cazuri: *structurale* și *inerente*⁵². Cazul inerent este atribuit în D-structură, unui nominal în poziția de bază, iar *cazul structural* este atribuit sub guvernare de către centre ca V, FLEX și Prep și are următoarele caracteristici⁵³:

- Nu i se asociază nici un rol θ ; acuzativul este un caz structural care poate fi orice cu excepția Agentului.
- Cazul structural poate fi atribuit numai în poziții sintactice particulare (prima poziție complement, poziție guvernată de centrul care atribuie cazul, sau în Spec, unde cazul poate fi atribuit prin acord Spec – centru).
- Nu este obligatoriu ca un caz structural să fie atribuit simultan cu un rol θ .
- Cazul structural este atribuit după aplicarea deplasării lui α , în S-structură.
- În unele limbi, cazul este atribuit sub *adiacență*; româna nu se supune acestei condiții, fiind vorba și în acest caz de un parametru:

- (15) a. *I like flowers very much.*
 b. **I like very much flowers.*
 c. *Îmi plac florile foarte mult.*
 d. *Îmi plac foarte mult florile.*

Cazul *lexical*⁵⁴ este un caz neregulat, datorat proprietăților lexicale ale verbului guvernor. Cazul lexical desemnează marcarea cazuală a unui GN asociat cu un centru lexical, în D-structură. Interpretarea semantică a cazului lexical este dependentă de semantica centrului. N și Aj atribuie numai caz inerent sau lexical.

Dativul românesc poate funcționa ca un caz lexical, el putând fi atribuit de un verb în variație cu cazul structural (*a ajuta pe cineva* vs. *a ajuta cuiva*).

3.2.7. Deplasările în GB. Deplasarea lui α

Relația dintre nivelurile de reprezentare este mediată de operația de transformare *deplasarea lui α* (*Move α*). Datorită principiului proiecției, de vreme ce o poziție sintactică există, ea a existat întotdeauna și va continua să existe în contextul unei *derivații* (derivație = o secvență *D-structură* – *S-structură* – *FL*). Acest lucru implică existența *categoriilor vide* (poziție GN eliberată prin deplasarea lui α). Aceste categorii vide poartă numele de *urme*. În plus, GB recunoaște existența a încă două tipuri de categorii vide, a căror natură este pronominală.

Deplasarea GN și *deplasarea grupului relativ* (*Wh-movement*) sunt cazuri particulare de *deplasare a lui α* .

3.2.8. Deplasarea elementului relativ

În modelul GB, formarea relativei se explică prin aplicarea *deplasării grupului relativ*, care determină apariția unei *urme* coindexate (simbolizată *t*) în poziția de origine a grupului deplasat. Perechea alcătuită din grupul deplasat și urma coindexată poartă numele de *lanț coreferențial*. Existența lanțurilor coreferențiale determină revizuirea criteriului θ : toate rolurile θ se aplică lanțurilor și fiecare lanț are un singur rol θ .

Ca o consecință a deplasării, există poziții θ și poziții θ' , acest simbol desemnând pozițiile de destinație ale constituentului deplasat, poziții non-tematice. În plus, o distincție similară se face pentru pozițiile structurale.

Teoria distinge poziții *centrale* (*core grammatical positions*), în care sunt localizate subiectul, obiectul direct, obiectul indirect etc. și poziții *periferice* ca poziția COMP. Cele dintâi poartă numele de *poziții A* (argumentale), cele periferice fiind *poziții A'* (non-argumentale). Atribuirea unui rol θ nu poate avea loc decât într-o *poziție A*.

Considerată cel mai simplu tip de deplasare, deplasarea elementului relativ este o deplasare în poziție *A'*, având următoarele caracteristici:

(16) **Deplasarea *A'***:

*Deplasare dintr-o poziție căreia i se atribuie atât un rol θ , cât și un Caz; deplasarea creează o poziție adjonționată, care este o poziție *A'*, adică fără rol θ și fără Caz. Lanțul rezultat (α , e) primește un rol θ și un Caz, ambele atribuite categoriei vide create prin deplasare⁵⁵.*

*Deplasarea grupului relativ este un exemplu de deplasare dintr-o poziție θ într-o poziție θ' . În cazul deplasării grupului relativ, avem de-a face cu o deplasare în COMP, așadar în poziție *A'*:*

(17) a. [_{Comp}] Flex vine care

b. [_{Comp} **care**_i] Flex vine t_i

A' ←—— A

Una dintre constrângerile la care este supusă deplasarea lui α este condiția de *subiacență*, care limitează posibilitățile de așezare a lui α deplasat. Deplasarea trebuie să se facă într-un domeniu restrâns: *orice aplicare a deplasării α nu trebuie să depășească mai mult decât o bornă⁵⁶ (bounding node)*.

(18) omul [_{GC} **pe care**_i [_{Gflex} pro_k cred [_{GC} că [_{Gflex} pro_j ai spus [_{GC} că [_{Gflex} pro_j l_i-ai văzut t_i]]]]]]

Exemplul de sub (18) este ilustrarea unei deplasări a grupului relativ peste trei borne. Această deplasare nu se realizează dintr-o dată, ci prin deplasări succesive *COMP-to-COMP*, pentru a se respecta condiția de *subiacență* (condiție care reglează regulile de deplasare, formulate astfel:

(19) *Nici o regulă nu poate pune în relație pe X și pe Y în structura:*

... X ... [_{α} ... [_{β} ... Y ...]]

Y ...] _{α} ...] _{β} ... X, unde α și β sunt borne.

COMP este singura poziție care acceptă să fie „survolată“, conjuncția *că* în (18) nefiind un obstacol pentru deplasare. S-a presupus că *regula de deplasare a elementului relativ* se supune principiului ciclicității succesive și aceleia a ciclului strict (condiția COMP-to-COMP a deplasării elementului relativ). Astfel, poziția COMP asigură o punte (sau o „trambulină“) pentru deplasare. Urmele lăsate indică traseul pe care l-a străbătut elementul relativ. Acesta, împreună cu urma, constituie un lanț relativ coindexat:

(20) *Băiatul* [_{GC} *pe care_i pretinzi* [_{GC} *t_i că* [*Maria crede* [_{GC} *t_i că* [*il iubește Ana* *t_i]]]]]]] *este Ion.**

Poziția COMP nu poate fi ocupată de două elemente lexicale în același timp, însă prezența urmei este permisă alături de complementizatorul lexical.

Rezumând datele de mai sus, construcția relativă are următoarele proprietăți empirice⁵⁷:

a. Grupul relativ are drept centru un element relativ (pronume, adjectiv sau adverb relativ) și există o poziție vidă undeva în propoziție; poziția vidă este interpretată ca poziție inițială a elementului relativ.

(21) *Omul* [_{GC} *pe care_i* [_{GFlex} *îl_i iubește Maria* *t_i]]] *este Ion.**

b. Distanța elementului relativ față de locul originar este indefinită, elementul relativ putând traversa mai multe borne propoziționale.

(22) *Omul* [_{GC} *pe care_i* [_{GFlex} *spui* [_{GC} *că* [_{GFlex} *toți cred* [_{GC} *că* [_{GFlex} *Maria încă îl_i iubește* *t_i]]]]]]]] *este Ion.**

c. Buna formare a construcțiilor relative este condiționată de respectarea *constrângerilor de insulă*. Există configurații în care extracția este interzisă:

➤ Constrângerea GN complex:

(23) **Hainele* [_{GC} *pe care_i* [_{GFlex} *ea le-a văzut* [_{GN} *pe toate fetele* [_{GC} *că le_i poartă* *t_i]]]]] *se vând bine.**

➤ Constrângerea Subiectului-insulă:

(24) **Problema* [_{GC} *pe care_i* [_{GFlex} *a o_i explica studenților* *t_i mă plictisește]]] *este teoria guvernării.**

➤ Constrângerea adjunctului-insulă:

(25) * *Problema* [_{GC} *pe care*_i [_{GFlex} *s-a supărat* [_{GC} *că am explicat-o*_i *t_i studenților*]]] *era aceea*.

Interpretarea clasică a construcțiilor relative a fost concepută pentru a da seamă de situațiile de mai sus. Aparent, insulele sunt configurații în care, în anumite condiții, elementele relative sunt forțate să treacă peste două (uneori mai mult decât două) borne. Spre deosebire de (18), exemplele de mai jos ilustrează o situație în care deplasarea se face pornind dintr-o construcție interogativă indirectă, dar în limba engleză (26) este rău-formată, pe când în română (27 a, b) se obține o construcție acceptabilă:

(26) * *the man who*_i [_{IP} *I wonder* [_{CP} *which woman*_j *e_i married e_j*]]]...

(27) a. *omul pe care*_i [_{GFlex} *mă întreb* *pro* [_{GC} *cu ce cunosc*_{t_j} [_{GFlex} *să-l_i compar* *PRO t_i e_j*]]]...

b. *o problemă pe care*_i [_{GFlex} *nu știam* *pro* [_{GC} *cui_j i_j- o_i vor încredința* *pro t_i*]]].

S-a încercat să se explice diferența de acceptabilitate a unor construcții de acest tip în limba engleză comparativ cu italiana⁵⁸ care, ca și româna, este o limbă *pro-drop*.

O primă observație ar putea fi aceea că poziția de extracție a elementului relativ este în ambele cazuri poziția obiect direct, însă în română, spre deosebire de engleză, în afară de urma *t*, există cliticul coindexat, care recuperează semantic elementul deplasat și prepoziția *pe*, care indică fără echivoc locul de acuzativ din care a fost extras relativul.

În situația în care extracția s-ar face din poziția subiect, enunțul are un grad redus de acceptabilitate:

(28) ? *omul care*_i [_{GFlex} *mă întreb* *pro* [_{GC} *cu ce rugăminte*_j [_{GFlex} *a venit t_i*]]]...

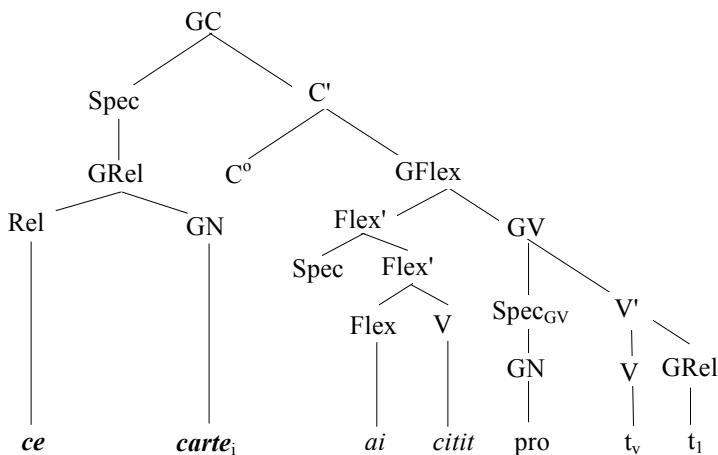
Se constată că în limba română este posibilă deplasarea obiectului din interogative indirecte (care sunt GC), dar nu se poate extrage subiectul în condiții optime. De asemenea, nici deplasarea dintr-un GN care conține un GC nu este posibilă:

(29) * *Această întâmplare care*_i [_{GFlex} *nu știam* *pro* [_{GN} *noutatea* [_{GC} *că* [_{GFlex} *s-a petrecut* *t_i*]]]]]...

În privința locului de destinație al elementului relativ, se știe că acesta nu ajunge în C°, ci în poziția Spec a lui C', cf. (30), (31):

(30) *Mă întreb* [_{GC} *ce carte_i ai citit* pro t_i].

(31)

Concluzia derivă din teoria X-Bară: toate categoriile sintactice se proiectează în mod identic; complementizatorul C°, o categorie funcțională, trebuie să aibă și el o proiecție bimembră, care să conțină un specificator și un complement. Elementul relativ are o structură de grup sintagmatic, așadar nu poate fi așezat sub C°, ci în poziția Spec GC.

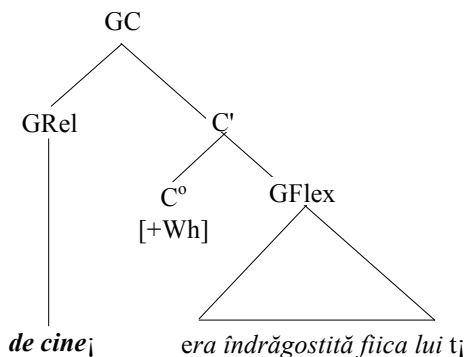
Faptul că elementul relativ se găsește în Spec GC poate explica felul în care sunt satisfăcute anumite compliniri ale verbelor. Verbele sunt subcategorizate pentru anumite complemente și selectează anumiți complementizatori C°, marcați fie [+Wh], fie [-Wh], fie ambele tipuri:

- (32) a. *Cred că* / **dacă*. [-Wh]
 b. *Mă întreb* **că* / *dacă* / *cine vine*. [+Wh]
 c. *Nu știam că* / *dacă* / *cine vine*. [+/-Wh]

În construcțiile interogative indirecte de mai jos, nu există un complementizator exprimat⁵⁹, fiind mai greu de explicat cum sunt satisfăcute cerințele verbului matrice:

- (33) a. *Mă întreb* [*ce carte_i [i-a dat* pro t_i *ei]*].
 b. *Se întreba* [*de cine_i [era îndrăgostită* fiuca lui t_i]].

(34)

Mecanismul acordului Spec-Centru⁶⁰ explică cum sunt satisfăcute trăsăturile selecționale ale verbului *a (se) întreba*.

Teoria X-Bară afirmă că acest acord se referă la proiecțiile sintagmice. Verbul *a (se) întreba* selectează un C° abstract cu trăsătura [+Wh]. Prin acordul Spec – Centru complementizatorul garantează ocurența unui GRel în poziția Spec. Trăsătura [+Wh] selectată de *a (se) întreba* este actualizată ca pronume relativ-interogativ.

Lanțul relativ din (35) este de forma: $(ce_i t_i' t_i)$

(35) $[Ce_i [spui \text{ pro } [t_i' \text{ că } [a \text{ cumpărat el } t_i]]]]$.

Urma din extrema dreaptă a lanțului, t_i , este în poziție argumentală, în consecință este o poziție marcată tematic și pentru Caz. Ceilalți membri ai lanțului $(ce_i t_i')$ sunt în poziție non-argumentală Spec_{GC}. De fapt, conform Teoriei θ , deplasarea unui grup se poate face numai într-o poziție nemarcată tematic, poziție care este non-argumentală. Criteriul θ împiedică deplasările unui grup sintagmatic marcat θ într-o poziție de asemenea marcată tematic. Lanțul relativ care începe într-o poziție argumentală este: $(A', A', \dots, A)$, cu excepția situației când este deplasat un adjunct și atunci lanțul este format numai din poziții A'.

(36) $Cum_i spui [t_i \text{ că } [pretinde [t_i \text{ că } [s-a \text{ comportat } t_i]]]]?$

Se pare că există o diferență suplimentară între pozițiile A' și pozițiile A, dincolo de faptul că numai în pozițiile A se poate atribui un rol θ , și anume autorizarea de către pozițiile A' a unor *viduri parazitare* (*parasitic gaps*). Fenomenul constă în faptul că același element relativ este coreferențial cu două urme:

(37) *Mă întreb [pe cine_i [ai declarat pro t_i admis înainte de a examina PRO t'_i]]*⁶¹.

Relativul *pe cine* este coreferențial atât cu obiectul direct al verbului *a declara*, reprezentat prin urma t_i , cât și cu cel al verbului *a examina*, reprezentat prin urma t'_i , care este un vid parazitare.

Spre deosebire de pozițiile A', pozițiile A nu autorizează viduri parazitare în limba engleză. În limba română, (38 b) este corectă, dar vidul parazitare nu este autorizat din cauza prezenței cliticului, care recuperează informația semantică și este el însuși antecedent al urmei t'_i :

- (38) a. **The letters_i were filed t_i without even reading t'_i.*
b. *Scrisorile_i au fost aruncate t_i înainte de a le_i citi t'_i.*

Amintim aici propunerea lui Kayne, 1994, care formulează o teorie restrictivă a structurii enunțului, în care c-comanda asimetrică corespunde invariabil precedenței lineare. Mai exact, Kayne propune teoria conform căreia un nod terminal *a* precedă un nod terminal *b* dacă și numai dacă există un nod non-terminal A care îl domină pe *a* și un nod non-terminal B care îl domină pe *b*, a.î. A îl c-comandă asimetric pe B. Propunerea poartă numele de Axioma Corespondenței Lineare (LCA⁶²). Una dintre consecințele ei este invalidarea oricărei adjonționări la dreapta (generate în bază, sau derivate), impunând așadar revizuirea interpretării clasice a relativelor, care sunt adjonționate la N' sau la un GN. Propunerea lui Kayne are, desigur, adepți, dar și o serie de adversari (v. polemica Borsley, 1997, Bianchi, 2000).

3.2.9. Teoria legării

Teoria legării interpretează relațiile dintre GN și se ocupă de distribuția pronumelor și a categoriilor vide.

(39) *Legare*

α îl leagă pe β dacă și numai dacă:

- a. *α îl c-comandă pe β, și*
b. *α și β sunt coindexate*⁶³.

Categoriile vide se clasifică în funcție de două trăsături: [anaforic] și [pronominal]. Astfel, se disting patru tipuri de categorii vide:

- *urma grupului relativ* (variabila) cu trăsătura [- a, - p]
- *urma GN* cu trăsătura [+ a, - p]

- *pro* (semnul structural al subiectului din limbile pro-drop) – [- a, +p]
- *PRO* (subiectul vid al infinitivului, supinului și al conjunctivului) – [+a, +p]

Primele trei categorii au în comun cu corespondentele lor lexicalizate anumite trăsături distribuționale, în timp ce *PRO* se află sub incidența teoriei numite *Control*⁶⁴.

Cele trei principii ale teoriei legării sunt:

- (40) *Principiul A*: o anaforă [+a] este legată în categoria ei guvernantă.
Principiul B: un pronume [+p] este liber în categoria sa guvernantă.
Principiul C: o expresie referențială [- a, - p] este liberă⁶⁵.

Categoria guvernantă se definește astfel:

- (41) *Categoria guvernantă pentru β este GN minimal sau P minimală care îl conține pe β și care îl guvernează pe β* ⁶⁶.

Urma grupului relativ este legată de o categorie aflată în poziție A', iar legarea se aplică pozițiilor A. În consecință, urma relativului se află în situația de a nu fi legată, deci este o categorie de tipul expresiilor referențiale⁶⁷.

3.2.10. Principiul categoriei vide (ECP)

ECP este o condiție de bună-formare ce se aplică categoriilor vide create prin deplasare.

- (42) **Principiul categoriei vide**:
O urmă trebuie să fie guvernată propriu.
- (43) **Guvernare proprie**:
a îl guvernează propriu pe β dacă și numai dacă:
a îl guvernează pe β și a este lexical (N, V, Aj, Prep), sau
a îl leagă-A local pe β ⁶⁸.

Una dintre motivațiile empirice ale formulării ECP o reprezintă fapte de tipul:

- (44) a. *Who_i do you think that Bill saw e_i?*
 b. *Who_i do you think Bill saw e_i?*
 c. **Who_i do you think that e_i left?*
 d. *Who_i do you think e_i left?*

unde complementizatorul poate lipsi în situația deplasării dintr-o poziție non-subiect, dar este obligatoriu absent în deplasarea din poziția de subiect, datorită faptului că subiectul nu este propriu guvernat [în limba engleză se află sub dominația Infl (Flex), care nu este un guvernor propriu]. În limba română, asemenea efecte [cf. (45)] nu apar:

- (45) a. *Pe cine_i crezi că a văzut el t_i?*
b. *Cine_i crezi că a plecat t_i?*

Exemplele de sub (45) sunt posibile pentru că în limba română guvernarea proprie este satisfăcută în poziție postverbală. Subiectul este guvernat propriu de centrul lexical verbal, aceasta fiind poziția din care are loc deplasarea. Astfel, ECP este respectat și în română.

ECP este necesar nu numai pentru a da seamă de buna formare a construcțiilor obținute din deplasarea elementului relativ, ci și pentru a ține seama de natura elementului relativ, dacă este obiect, subiect, ori adjunct. În limba engleză se manifestă „asimetria subiect / obiect“ în ceea ce privește posibilitatea de a fi extrase din anumite configurații de tip insulă, *tari* sau *slabe* (*strong island* sau *weak island*); în română, această asimetrie nu apare.

Principiul categoriilor vide este necesar ca o complinire a subiacenței, pentru că aceasta din urmă nu poate fi responsabilă pentru contrastele de gramaticalitate din cazurile slabe de insulă, de vreme ce nu este sensibilă la funcția sintactică a constituentului deplasat, ci numai la structura traectoriei pe care o urmează deplasarea. Violările ECP creează efecte mai puternice decât violările subiacenței. În timp ce subiacența este o condiție asupra deplasărilor sintactice și se aplică în S-structură, ECP este un principiu de interpretare semantică privind identificarea urmelor. Se aplică atât în S-structură, cât și în FL, urmelor create prin *deplasarea elementului relativ* sau prin *deplasarea GN*. În FL, se aplică urmelor create prin *ridicarea cuantificatorului* și prin alte reguli de deplasare.

3.2.11. Barierele și abordarea subiacenței și a ECP

Există o similitudine între subiacență și guvernarea de către antecedent. Guvernarea de către antecedent cere ca antecedentul și urma să fie suficient de locale: în cel mai apropiat Spec GC. Subiacența pretinde ca un relativ să nu treacă peste mai mult de două borne față de urmă.

Prin introducerea conceptului de *barieră* se intenționa o unificare a subiacenței și a guvernării de către antecedent, și anume unificarea teoriei

deplasării și a guvernării: aceleași borne blochează atât guvernarea, cât și deplasarea, constituindu-se în *bariere*.

O barieră⁶⁹ este o *proiecție maximală de tip non-complement, care intervine între un guvernor și un guvernat, sau între o urmă și antecedentul său imediat din lanț*.

3.2.12. Forma logică

Nivelul FL este un nivel de reprezentare adițional structurii D și S, care dă seama de interpretarea cuantificatorilor și a construcțiilor relative și interogative. Deplasarea lui α proiectează S-structura în FL, așadar deplasarea elementului relativ-interogativ este o ipostază a deplasării lui α care proiectează S-structura în FL.

Fiind un nivel sintactic de reprezentare, în sensul că este supus Principiului categoriei vide (EPC) – o condiție care se aplică în S-structură. Prin introducerea unui nivel suplimentar de reprezentare, se reconsideră nivelul de aplicare a Teoriei legării: în unele cazuri, proprietățile de legare ale enunțului pot fi identificate în S-structură, în altele, constituentul deplasat trebuie „întors“ într-o poziție intermediară pentru a se crea o configurație proprie legării. Procedul poartă numele de *reconstrucție*⁷⁰.

Cuantificatorii se deosebesc de expresiile referențiale pentru că nu au un referent specific în universul de discurs. Cuantificatorii „iau extensie“ (largă sau îngustă) asupra unui domeniu din enunț și pot afecta sensul unor elemente din acel domeniu. Extensia lor este determinată de direcția dependenței și de tipul de cuantificator: cuantificatorii universali ($\forall$) au extensie largă, cuantificatorii existențiali ($\exists$) au extensie îngustă.

Cuantificatorii sunt operatori care leagă o variabilă. În reprezentarea logică standard, ocupă o poziție de extensie periferică de stânga, extensiile lor sunt domeniile aflate la dreapta.

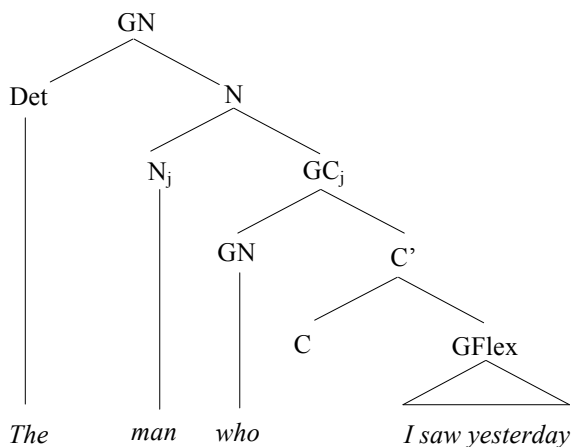
Deplasarea cuantificatorilor (RQ = ridicarea cuantificatorului) este un tip de deplasare care mută cuantificatorul într-o poziție de extensie la nivelul FL. Este o deplasare de tip A', opacă, fără reflexe vizibile, cuantificatorul fiind adjonționat la un nod (proiecție maximală). De exemplu: operatorii relativi și interogativi se adjonționează la GC, cuantificatori de tipul *fiecare*, *cineva* se adjonționează la GFlex.

3.3. *Perspectiva sintactică asupra clasificării propozițiilor relative*

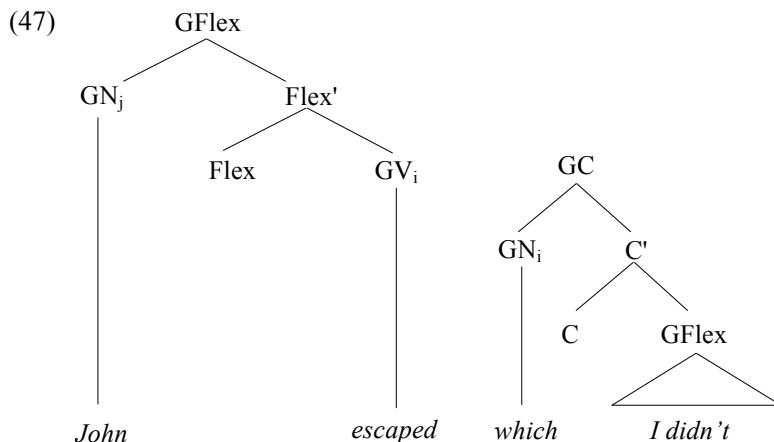
3.3.1. Diferența sintactică dintre RR și RNR. Modelul lui Fabb

În literatura de specialitate figurează numeroase variante de interpretare sintactică a clasificării relativelor. Ne-am oprit la propunerea lui Fabb, 1990, privind interpretarea sintactică diferită a relativelor restrictive (RR) și non-restrictive (RNR), pe care o vom adopta în descrierea relativelor românești. Fabb, 1990, 57, consideră că diferența dintre RR și RNR poate fi explicată sintactic, prin statutul lor diferit în enunț: RR este *modifier* al unui antecedent-gazdă (cf. engl. „host“), iar RNR nu are nici o legătură sintactică cu acesta. Argumentația lui Fabb se sprijină pe teoria lui Williams, 1980, privind predicția. După Williams, 1980, 205, *apud* Fabb, 1990, 57, predicția implică coindexarea subiectului cu predicatul, constituenți care trebuie să se c-comande minimal (trebuie să fie noduri surori). În cazul relativelor restrictive, Fabb, 1990, consideră că numele modificat este subiect, iar relativa este predicat, ambele fiind noduri surori coindexate, ca în (46)⁷¹.

(46)

În (47), arborele corespunde reprezentării sintactice (provizorii) a unei RNR, după Fabb, 1990, 61; se observă indexul diferit asociat GN (*John*), respectiv GN (*which*) și GV (*escaped*):

După Williams, 1980, *apud* Fabb, 1990, coindexarea în interiorul predicăției se realizează utilizând un index referențial, care se atribuie tuturor GN. Predicatul dobândește acest index de la nominalul care este subiectul său, aceasta fiind, în opinia lui Williams, regula predicăției. În cazul relativelor restrictive, care, după Fabb⁷² au statut de „predicat“ pentru „subiectul“ din matrice, indexul se dobândește în virtutea relației de predicăție. Este însă nevoie de o explicație pentru felul în care antecedentul și relativul ajung să împărtășească același index referențial (desigur, în virtutea naturii lor nominale, indexul nu poate fi decât referențial, dar e important de demonstrat cum se ajunge la acest tip de coindexare). Fabb, 1990, 58, consideră că între relativ și antecedent are loc o a doua indexare, dar cele două indexări se combină într-o unică structură. Indexul referențial al GN *percolează*, adică difuzează, e împărtășit de toți membrii proiecției maximale, de la GN la N⁰; de altfel este necesar să fie așa, pentru că relativa trebuie să aibă ca „subiect“ o proiecție non-maximală (nu poate c-comanda o proiecție maximală).

Pe lângă teoria lui Williams, argumentația lui Fabb, 1990, se bazează pe principiile de organizare sintactică din Teoria X-Bară, pe mecanismul acordului Spec-Centru (care dă seamă, alături de fenomenul de percolare

a trăsăturilor, de combinarea diferitelor indexări în aceeași structură), pe proprietatea lexicală a pronumelui relativ⁷³ și pe ideea⁷⁴ că există un nivel discursiv de interpretare a enunțului, unde se produce coindexarea dintre relativ și antecedentul său în cazul RNR.

Rezumând propunerea lui Fabb, 1990, toate diferențele de suprafață dintre relativele restrictive și cele non-restrictive derivă dintr-o diferență majoră în structura de bază: RR sunt modificatori ai unui centru din propoziția matrice, RNR nu sunt nici modificatori, și nu se află nici în poziție adjoncționată față de un nod din matrice. Fabb adoptă ideea că RNR se află în afara structurii sintactice care îi conține antecedentul; așadar, singura legătură dintre cele două unități propoziționale – „matricea“ și relativa non-restrictivă – este indexul comun relativului și antecedentului. Coindexarea are loc, după Fabb, 1990, 76, la un nivel extrasintactic, și anume la nivelul discursului.

O problemă deloc neglijabilă cu care ne-am putea confrunta adoptând propunerea lui Fabb o reprezintă faptul că ipotezei formulate de el i s-au adus o serie de învinuiri. Borsley, 1991, contestă propunerea lui Fabb, 1990, reproșându-i că ignoră existența în limba engleză a unor subiecte non-nominale. Dovezile despre existența unor subiecte de acest tip ar zdruncina asumptia lui Williams că predicatelor reclamă subiecte nominale și implicit, tocmai fundamentul teoriei lui Fabb, bazată pe coindexarea dintre un centru nominal din matrice (în calitate de „subiect“) și relativa restrictivă, în virtutea regulii predicăției (cea de-a doua coindexare se face în virtutea trăsăturilor nominale ale relativului și antecedentului, așadar nu intră în discuție).

Borsley, 1991, furnizează câteva exemple de subiecte non-nominale:

- (48) *That Stefan did it is obvious.* – subiect propozițional
- (49) *Under the bed is a good place to hide.* – subiect GPrep
- (50) *Very slowly is the best way to do it.* – subiect GAv
- (51) *Tall and slim is how he likes his girlfriends.* – subiect GAj

Suntem de părere că nici unul dintre exemplele lui Borsley (cu excepția propoziției) nu poate fi acceptat ca subiect în limba română. Adjectivele și adverbele nu pot ocupa poziția subiect, iar GPrep de sub (49), al cărui echivalent în română ar putea fi (52), are o interpretare diferită de cea pe care i-o dă Borsley.

- (52) [GPrep *Sub pat*] *e o foarte bună ascunzătoare.*

Am putea considera GPrep fie o nominalizare, în metalimbaj, fie o structură eliptică în care centrul nominal de care depinde grupul verbal a fost șters, cf.: [_{GN} *locul* [_{GPrep} *de sub pat*]].

S-ar putea însă obiecta că româna are totuși subiecte non-nominale, realizări prin infinitiv, supin, gerunziu, dar nici acestea nu prezintă o problemă pentru cazul românei, ele nefiind „structuri de bază”⁷⁵ (cf. Pană-Dindelegan, 1976/1999, 124-130).

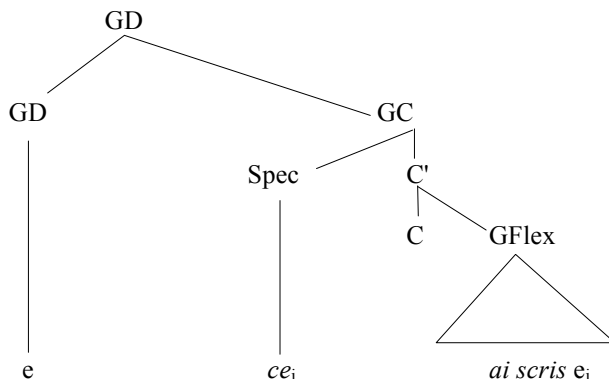
Așadar, considerăm că în română, realizarea de bază a subiectului fiind, în esență, de natură nominală, obiecțiile lui Borsley nu afectează interpretarea în maniera lui Fabb a relativelor restrictive românești (incluse de noi în categoria relativelor complementive). În plus, vom arăta că pentru noi nu este esențială regula de coindexare a predicției stipulată de Williams, pentru că propunem plasarea relativelor de tip RR sub incidența nodului GD⁷⁶, în calitate de complement ale centrului D; coindexarea dintre operatorul relativ și antecedent se poate explica atât prin proprietatea lexicală stipulată de Fabb (care nu e afectată de cea de-a doua indexare prin predicție), cât și prin acordul Spec-Centru. Un alt argument în favoarea ideii că pentru română este posibilă interpretarea lui Fabb este trăsătura tipologică a subiectului nul (*parametrul pro-drop*), datorită căreia subiectul nu este supus constrângerilor din engleză.

3.3.2. Interpretarea sintactică a relativelor libere. Modelul lui Van Riemsdijk

Pentru construcțiile încadrate de obicei în clasa relativelor libere (RL) este nevoie de câteva precizări suplimentare. Adoptăm pentru RL ipoteza antecedentului nul (fără a face deocamdată comentarii cu privire la natura acestei categorii vide), astfel încât structura asociată lor va fi similară cu cea a RR (53), (54):

(53) *Adu-mi ce ai scris.*

(54)

Pentru interpretarea antecedentului nul, s-au propus mai multe soluții (cf. Van Riemsdijk, 2000, 4): (a) categorie vidă de tip *e*, generată în bază, (b) *PRO*, (c) *pro*. Considerăm că, pentru română, cea mai convenabilă interpretare este *pro*, așa cum vom arăta în partea a doua a volumului.

O altă problemă pusă de unii dintre cei care s-au ocupat de acest subiect este locul în care se plasează relativul-operator. S-au lansat, în această privință, două ipoteze: *Ipoteza Centrului* („Head Hypothesis“, cf. Bresnan și Grimshaw, 1978) și *Ipoteza Comp* (cf. Groos și Van Riemsdijk, 1981). Prima ipoteză susține descrierea dependenței dintre relativă și matrice în termenii unei reguli de suprimare a centrului fără realizare fonetică, al cărui loc este „umplut“ apoi de un pronume de rezumare de tipul *it*, *them*, *him*, *there*, supus și el suprimării pentru că este coreferențial cu centrul relativ. Astfel, i se permite relativului avansarea în poziția eliberată.

Cea de-a doua ipoteză, a relativului în [Spec, Comp] este cea adoptată în mod curent (v. *supra*, 3.2.8.).

Rezumând prezentarea făcută aici unor variante de interpretare sintactică⁷⁷ a propozițiilor relative, reținem următoarele aspecte, care constituie de fapt *ipoteza interpretativă* după care organizăm descrierea relativelor în limba română:

- a) Există două categorii de propoziții relative: *relative complementivă* – complement al unui constituent (realizat fonetic sau vid) din propoziția matrice, și *relative periferice* (definite negativ față de prima categorie) – care nu saturează valențele nici unui constituent din matrice. În acest

70

stadiu al argumentației noastre, nu ne pronunțăm încă asupra naturii legăturii dintre relativa periferică și propoziția în vecinătatea căreia funcționează⁷⁸.

- b) O consecință a clasificării de mai sus a relativelor este și interpretarea relativelor libere în două moduri: relativele libere al căror antecedent vid *pro* se află într-o poziție argumentală (complement al unui centru D⁰), vor fi interpretate ca relative complete. Cele care nu se raportează la un antecedent de tip argument, vor fi considerate periferice.
- c) Clasificarea relativelor după modul de asociere cu propoziția matrice („formarea“ relativelor este, în esență, aceeași, se bazează pe deplasarea unui element relativ dintr-o poziție de extracție aflată în interiorul GC al relativei, în poziția Spec a aceluiași GC) se asociază cu o distincție de altă natură, pe care am putea-o numi „alegerea relativizatorului“ din pachetul de opțiuni de care dispune limba. Sigur că opțiunea pentru *care*, de exemplu, în favoarea lui *când* e determinată de clasa lexico-semantică și de poziția sintactică a categoriei relativizate; ceea ce pune probleme este opțiunea pentru relativele *care* și *cine*, de exemplu.

3.3.3. Corelarea interpretării sintactice a relativelor cu tipul de relativizator

Dobrovie, 1987, 1994/2000, consideră că în română există două tipuri de operatori relativi: cuantificatori și relative care nu au această trăsătură. *Cine* este cuantificator și se supune atât constrângerilor asupra cuantificatorilor, cât și constrângerilor privind deplasarea elementului relativ. Cercetări recente⁷⁹ abordează relativele și interogativele românești din acest unghi, considerând că este necesară parametrizarea pentru limba română a *deplasării elementului relativ-interogativ (Wh-Movement)*. Dobrovie, 1987, consideră că în limba română toate construcțiile relative se bazează pe deplasare, dar numai unele se califică drept cuantificatori. Din această perspectivă, româna are două tipuri de construcții relative: un tip explicabil prin deplasare, supus condițiilor de subiacență (tipul *care*) și un tip de care se poate da seamă prin deplasare și cuantificare, supus constrângerilor asupra cuantificatorilor și a variabilelor (tipul *cine*). Statutul de cuantificator al grupului relativ depinde de trăsăturile de cuantificare intrinseci. În limba română, elementele relative nu dobândesc statut de cuantificator în virtutea poziției din Spec C, ele funcționează atât ca expresii referențiale, cât și în calitate de cuantificatori.

Argumentele pe care le aduce Dobrovie în favoarea acestei interpretări sunt:

➤ paralelismul între construcțiile relative și interogative cu *cine* și *ce* și dislocările la stânga ale cuantificatorilor puri (*cineva, ceva, nimeni*):

- (55) a. *Pe cine ai văzut?*
b. *Mă întreb ce ai citit.*
c. *Pe nimeni n-am supărat.*
d. *Ceva ai să descoperi tu.*

➤ paralelismul între structurile *care* și cuantificatorii dislocați *toți N*, pe de o parte, și între *toți N* și structurile *care* și expresiile referențiale dislocate la stânga, pe de altă parte:

- (56) a. *Pe care elevi îi preferi?*
b. *Omul pe care l-am văzut...*
c. *Pe toți studenții tăi nu cred că-i pot examina mâine.*
d. *Pe copilul tău nu l-am văzut nicăieri.*
e. *Acest nume, ea nu-l mai auzise.*

➤ paralelism între structurile relative, care implică cuantificatori relativi de tipul *câți* și expresiile dislocate la stânga, care implică articole nedefinite sau numerale:

- (57) a. *Câți studenți a examinat fiecare profesor?*
b. *Pe câți dintre ei i-a examinat fiecare profesor?*
c. *Doi avocați cunosc toți judecătorii.*
d. *Pe doi avocați îi cunosc toți judecătorii.*

Dobrovie ajunge la concluzia că structurile relative și interogative se bazează pe deplasarea într-o poziție A', dar se califică drept structuri cuantificate numai dacă grupul relativ aflat în poziție inițială este marcat pentru cuantificare. Statutul de cuantificator al grupului relativ depinde de infiltrarea trăsăturilor de cuantificare din elementul relativ pe care îl domină. Dobrovie identifică trei situații caracteristice limbii române: infiltrarea trăsăturilor poate fi *obligatorie* (tipul *cine*), *imposibilă* (tipul *care*) sau *opțională* (tipul *cât*), în funcție de proprietățile lexicale ale elementului relativ și de condițiile locale.

Dublarea clitică este exclusă în structurile cuantificate în care grupul relativ ocupă poziția A', așadar, structurile în care este obligatorie dublarea prin clitic nu se pot explica prin cuantificare.

- (58) a. * *Nu știu [pe cine_i a certat mama lui_i t_i].*
 b. *Nu știu [pe care_i l_i-a certat mama lui_i t_i].*
 c. *Nu știu [pe al cui copil_i îl_i ceartă prietenii lui_i t_i].*
 d. *Nu știu [pe câți studenți_i îi_i ceartă profesorii lor_i t_i].*

Agramaticalitatea lui (58a) se explică prin faptul că o variabilă (*t*) nu poate fi antecedent al unui pronume (*lui*) aflat la stânga sa. Celelalte construcții sunt corecte pentru că urma *t* nu este interpretată ca o variabilă.

Un alt argument al ipotezei lansate de Dobrovie îl constituie comportamentul construcțiilor *wh-* (relative-interogative) față de vidurile parazitare. Vidurile parazitare sunt autorizate de o variabilă în poziție de obiect:

- (59) *Mă întreb [pe cine_i ai admirat t_i înainte de a cunoaște e_i].*

Dacă urma *t* nu este o variabilă, vidul parazitare *e* nu este autorizat:

- (60) a. * *Mă întreb [pe care_i l_i-ai apreciat t_i înainte de a cunoaște e_i].*
 b. * *Băiatul [pe care_i l_i-am apreciat t_i înainte de a cunoaște e_i].*

Statutul de cuantificator al grupului sintagmatic relativ depinde de trăsăturile lexicale ale elementului relativ pe care îl domină. Dobrovie afirmă că nu există o corespondență perfectă între *GRel* și *cuantificatorii sintactici*. Grupurile relative sunt proiecții maxime care domină un cuantificator relativ. Aparțin clasei morfosintactice a relativelor-interogative, caracterizate semantic prin trăsături de cuantificare intrinseci. Cuantificatorii sintactici sunt proiecții maxime marcate cu trăsături de cuantificare și apar într-o poziție specifică: *SpecGC* (în cazul elementelor relative) sau o poziție adjonctivă a lui *GFlex*. Transmiterea trăsăturilor de cuantificare de la cuantificatorii lexicali către proiecțiile lor maxime depinde de doi factori: poziția în care este generat cuantificatorul și proprietățile lexicale ale cuantificatorului. Astfel, contrastul dintre construcțiile cu *cine* și *care* se datorează pozițiilor diferite în care sunt generate structurile, iar contrastul dintre *ce* și *care* se datorează proprietăților lexicale ale relativelor.

Cine este un element pronominal dominat direct de nodul GN: [GN *cine*] (el nu funcționează niciodată cu antecedent și nici adjectival), această poziție structurală permițând trăsăturilor de cuantificare să se atașeze nodului GN care îl domină. Dacă GN are ca extensie întreaga propoziție, atunci *cine* funcționează ca un cuantificator sintactic și va trebui să lege o variabilă, conform principiului *bijecției*⁸⁰:

- (61) *Pe cine_i ai văzut t_i?*

(62) (*pentru care x*, *x e uman*, *ai văzut x*)

Reprezentarea în FL de sub (62) arată că extensia lui *cine* este clasa de indivizi care satisfac anumite trăsături ale predicatului.

Care poate fi folosit și adjectival:

- (63) a. *întreb [pe care băiat_i l_i-ai văzut t_i].*
b. *Mă întreb [care_i poveste ai citit-o_i t_i].*
c. *Mă întreb [pe care_i l_i-ai văzut t_i].*

Folosit adjectival, *care* este în poziție [Spec N'], cu nodul N ocupat de centrul nominal. Și în situațiile în care relativul *care* e folosit pronominal și în cele în care este folosit adjectival, este obligatorie dublarea printr-un clitic corespunzător GN extras. Dobrovie folosește acest paralelism ca sugestie pentru paralelismul structural:

- (64) a. *care poveste*   [GN [Spec N' *care*][N' *poveste*]]
b. *care*   [GN [Spec N' *care*][N' *pron*]],

unde *pron* este o categorie vidă cu sensul tradițional de substitut al unui nume. Dată fiind această poziție structurală, trăsăturile de cuantificare se vor atașa la [Spec N'], pentru că aceste trăsături caracterizează însuși elementul lexical. Prezența obligatorie a cliticului în structurile cu *care* indică faptul că relativul *care* nu funcționează ca un cuantificator sintactic, pentru că nu transferă trăsăturile sale proiecției maxime GN, ci este un cuantificator restrâns, extensia sa fiind limitată la GN căruia îi aparține. Extensia lui *care* nu este clasa elementelor care ocupă poziția A a obiectului direct, ci clasa de elemente care satisfac proprietățile referențiale ale lui N' (clasa: *băieți* sau: *povești*), ori ale antecedentului lui *pron*. Reprezentarea în FL a relativei (64 b) este:

(65) [GN_i (*pentru care x*, *x e o poveste*) *ai citit-o_i*]

Reprezentarea în FL a lui (63 c) este:

(66) [GN_i (*pentru care x*, *x e o pro*) *l_i-ai văzut*], unde *pro* este identificabil prin antecedentul său.

Dobrovie corelează distincția între *cine* și *care* cu o altă distincție, de natură pragmatică: *liber de discurs* (*D-free*) și *legat de discurs* (*D-linked*). *Cine* (și *ce*) sunt elemente relative libere de discurs, fiind cuantificatori puri (leagă o variabilă în poziție A), pe când *care* este un relativ legat de discurs, fiind un cuantificator impur (se referă la membri ai setului pe care îl au în minte vorbitorii). În ceea ce privește relativul *cât*, acesta funcționează ca un cuantificator impur, generat în [Spec N'], care acceptă

configurații cu dublare prin clitic (unde urma nu poate fi variabilă), dar cunoaște și realizări fără dublare prin clitic:

- (67) a. *Nu știu [câți studenți_i ai examinat t_i].*
 b. * *Nu știu [câți studenți_i i_i-ai examinat t_i].*
 c. *Nu știu [pe câți studenți_i i_i-ai examinat t_i].*
 d. * *Nu știu [pe câți studenți_i ai examinat t_i].*

Relativul *cât* transferă în mod opțional trăsăturile de cuantificare GN dominant: [*câți studenți*] seamănă cu structurile cu *ce*, iar [*pe câți studenți*] seamănă cu structurile cu *care*.

Concluzia lui Dobrovie este aceea că structurile relative (și interogative) în limba română se pot grupa în funcție de coordonata *cuantificare* asociată *deplasării elementului relativ* în tipurile *care* și *cine*, caracterizate astfel:

Tipul <i>care</i> (<i>cât</i>)	Tipul <i>cine</i> (<i>ce, cât</i>)
prezența obligatorie a cliticului de Ac	absența (obligatorie) a cliticului de Ac
neautorizarea vidurilor parazitare cuantificator impur	autorizarea vidurilor parazitare cuantificator pur

4. GRAMATICI DE UNIFICARE

Gramaticile „de unificare”⁸¹ reprezintă un curent teoretic căruia i se circumscriu mai multe modele de descriere sintactică: *gramatica lexicală funcțională* (LFG), *gramatica sintagmatică generalizată* (GPSG), *gramatica sintagmatică ghidată de centri* (HPSG), *gramatica arborilor adjoncționați* (TAG). Aceste modele au în comun faptul că propun o formalizare a sintaxei, revendicată din orientarea generativă chomskiană, dar gândită ca o alternativă la aceasta. Se înscriu în linia teoriei chomskiene din 1957, pentru că reiau preocuparea pentru formalizarea operatorie a sintaxei, dar se deosebesc de modelul actual al Guvernării și al Legării, fiind teorii alternative, de sine stătătoare. *Gramaticile de unificare* cercetează o articulare explicită între lexic, sintaxă și semantică; proprietățile lingvistice corespondente sunt concepute ca informații asociate morfemelor, sintagmelor sau construcțiilor. Dezideratul lor este găsirea unor modalități de analiză sintactică mai „concretă”, prin limitarea recursului la elemente

non-subcategorizate sunt Adjuncții, Xadjuncții (funcții cărora le lipsește un element pentru a fi saturate) și funcțiile Focus și Topic, utilizate în fenomenele de extracție.

4.2. Formarea relativei în LFG

Spre deosebire de modelul generativ, care analizează construcțiile relative (alături de construcțiile interogative, scindate și topicalizate) în termeni de deplasare a unui constituent care va corespunde unei poziții vide (poziție „de extracție“), în LFG se dă seamă de construcții de acest tip prin reguli sintagmatice proprii, cărora le asociază un mecanism particular pentru a da seamă de legătura dintre elementul antepus și predicatul de care depinde. În consecință, în modelul sintactic *lexical-funcțional*, termenului „extracție“ îi este preferată sintagma „dependență la distanță“. Fenomenele de „extracție“ sunt așadar tratate ca fenomene de control, care pun în relație trăsături ale elementului antepus (Topic⁸⁶, în cazul relativelor) cu elementul absent corespunzător. Același constituent va avea două funcții gramaticale, una în calitate de constituent „extras“, alta în calitate de constituent „absent“⁸⁷.

Relativul este tratat ca un *complementizator* și are următoarele reguli de rescriere:

$$\begin{array}{ll}
 (68) \text{ Pred} \rightarrow \text{Comp} & \text{GV} \\
 (\uparrow \text{Topic}) = \downarrow & \uparrow = \downarrow \\
 (\uparrow \text{Sub}) = \downarrow & \\
 (\downarrow \text{Rel}) = \text{c}^+ & \\
 (\downarrow \text{Form}) = \text{c} \text{ 'care'} &
 \end{array}$$

Intrările lexicale corespunzătoare pronumelor relative sunt:

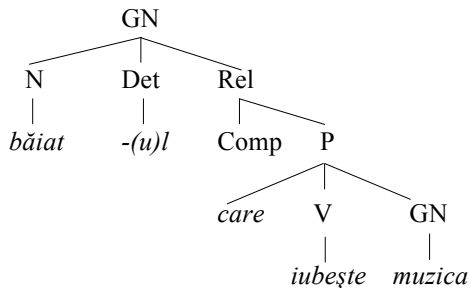
$$\begin{array}{l}
 (69) \text{ care, Comp: } (\uparrow \text{Rel}) = +, (\uparrow \text{Form}) = \text{'care'} \\
 \text{căruia, Comp: } (\uparrow \text{Rel}) = +, (\uparrow \text{Form}) = \text{'căruia'}, (\uparrow \text{Gen}) = \text{masc}, \\
 (\uparrow \text{Num}) = \text{sg} \\
 \text{căreia, Comp: } (\uparrow \text{Rel}) = +, (\uparrow \text{Form}) = \text{'căreia'}, (\uparrow \text{Gen}) = \text{fem}, \\
 (\uparrow \text{Num}) = \text{sg}
 \end{array}$$

căroră, Comp: ($\uparrow$ Rel) = +, ($\uparrow$ Form) = ‘căroră’, ($\uparrow$ Num) = pl
 cine, Comp: ($\uparrow$ Rel) = +, ($\uparrow$ Form) = ‘cine’
 ce, Comp: ($\uparrow$ Rel) = +, ($\uparrow$ Form) = ‘ce’

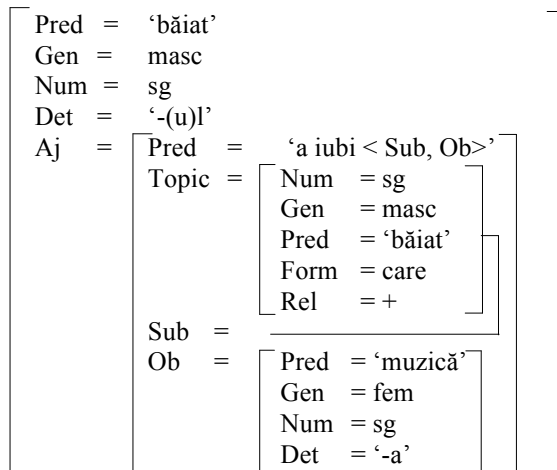
Reprezentarea în LFG a unei structuri relative simple, (70), este (71) – structura c, respectiv (72) – structura f:

(70) *Băiatul care iubește muzica...*

(71)

(72)

5. REZUMAT □/ CONCLUZII

Am consacrat acest capitol prezentării unor modele de descriere sintactică a relativelor. Am insistat mai mult asupra conceptelor operaționale într-un anumit stadiu al teoriei generative (stadiul GB) și am prezentat modelele de interpretare a construcțiilor relative pe care le considerăm adecvate pentru reprezentarea sintactică a relativelor românești. Pentru că detaliile tehnice expuse sunt numeroase și pentru că terminologia din diversele stadii ale teoriei generative nu este întotdeauna unitară, facem în continuare o scurtă recapitulare a conceptelor operaționale preluate din modelul teoretic pe care l-am ales drept cadru al descrierii noastre.

- ◆ *categorii sintactice*

Propozițiile relative, indiferent de tipul structural în care le încadrăm, sunt grupuri Comp (GC), adică proiecții maxime funcționale al căror *Specificator* este elementul relativ.

- ◆ „formarea“ relativei

Relativul este deplasat în această *poziție non-argumentală* (A') dintr-o poziție (de regulă) *argumentală* (A), în care i se atribuie *caz* și *rol tematic*. Relativul deplasat lasă o *urmă* în poziția de origine, urmă coindexată cu relativul. Statutul acestei *urme*, din perspectiva *Teoriei legării* este apropiat de al expresiilor referențiale. *Urmele* elementelor relative sunt *variabile*.

Relativele se pot deplasa peste mai multe borne, deplasarea lăsând *urme* intermediare. În română, în situațiile în care *categoria relativizată* este obiect direct sau indirect, cliticele pronominale respective (de Ac sau D) lexicalizează una dintre *urme*. Deplasarea relativului din anumite configurații este supusă unor constrângeri. Acestea poartă numele de *insule*. Spre deosebire de interogative, care pot fi „multiple“, relativele (cu excepția infinitivalelor⁸⁸) au de regulă un unic conectiv.

- ◆ *clasificare sintactică*

În privința locului pe care îl ocupă propozițiile relative în dispozitivul sintactic al enunțului, adoptăm în descrierea relativelor *completive* poziția formulată de Fabb, 1990, considerând că acestea sunt completive ale unui nod *GD*. Modelul lui Van Riemsdijk va fi adoptat în descrierea sintactică a relativelor *completive* cu *GD* vid. Cât privește relativele *periferice*, optăm pentru interpretarea lor ca adjoncționări la un nod nominal sau non-nominal, realizat fonetic sau vid.

NOTE:

-
- ¹ Pentru că numărul gramaticilor limbii române construite după metoda structuralismului analitic nu este foarte mare, le trecem în revistă alături de gramaticile tradiționale, în ordinea apariției lor.
- ² De ex., școala clujeană de lingvistică.
- ³ Facem aici doar o enumerare a acestor contribuții, pentru că la majoritatea dintre ele ne vom referi în mai multe rânduri, în descrierea noastră; lista este, desigur, în mod inevitabil incompletă, pentru că am amintit aici doar articolele care au ca subiect relativele sau volume care tratează un subiect tangențial cu relativele; nu am inclus aici studiile contrastive și gramaticile de autor la care ne vom referi *infra*, § 2.2.
- ⁴ V. aici prezentarea detaliată a istoricului conceptului *relativ* în gramatici ale limbii române de la Philippide, 1897; Iordan, 1937; Tiktin, 1945; Rosetti și Byck, 1945, până la prima ediție a gramaticii academice.
- ⁵ Ne referim la gramatici ale limbii române.
- ⁶ Redactată în limba franceză.
- ⁷ După modelul gramaticii academice, gramatici de autor sau cursuri practice de sintaxă tratează în același mod propozițiile relative, acordând prioritate în organizarea descrierii funcției sintactice a subordonatei: cf. Șerban, 1964; Bogza-Irimie, 1964; Robu și Iordan, 1978; Avram, 1986; Dimitriu, 1982; Irimia, 1997.
- ⁸ Interogativelor indirecte li se recunoaște autonomia față de celelalte subordonate, indicându-se și unele mărci formale și semantice diferențiatore: „propozițiile interogative-indirecte depind (...) numai de elemente regente care au sens de informare (în ambele sensuri: comunicarea și primirea unei informații) sau de îndoială“, GA₂, 1966, 258.
- ⁹ Cu mențiunea că au „o situație aparte față de atributiva propriu-zisă“, GA₂, 1966, 274.
- ¹⁰ Pentru că autoarea are în vedere criteriul conectivului: pronume sau adverb relativ, ca realizări propoziționale ale pozițiilor sintactice respective sunt înregistrate atât relative (propriu-zise), cât și interogative indirecte.
- ¹¹ V. pentru abordări mai recente ale problemei în Pană-Dindelegan, 1992, 88 ș.u., unde se propune o tipologie a acestor fenomene de „împietire a regentei cu subordonata“, pornind de la exemple variate și interesante (de exemplu, cazuri de tipul *recunoștința noastră și a câtor generații românești se vor succeda...*, în care fenomenul afectează și nominalul regent al adjectivului relativ); pentru interpretarea diferită a acestor construcții, cf. Neamțu, 1999, 433-438, care le numește „relative

- cumulante“; lingvistul conchide că în aceste situații se impune o „reanaliză“ prin „decumulare“, adică prin „refacerea grupării de origine“, pentru a elimina inconvenientul divergenței dintre mărcile cazuale ale relativului și poziția sintactică ocupată în subordonată.
- ¹² Acestea „îndeplinesc și funcția de conectori sau conective relaționale la nivelul frazei între două unități propoziționale, dar sunt și unități ocurente pe o anumită poziție sintactică la al doilea nivel de analiză și pot fi privite, în această calitate, în două ipostaze, ca componente atît ale primei, cât și a celei de-a doua unități propoziționale coocurente“, Jordan și Robu, 1978, 682.
- ¹³ V. Guțu-Romalo, 1973, 67-68, unde cuvintele relative „funcționează la două nivele diferite ale structurii interne a enunțului în care apar“, la nivelul enunțului (bipropozițional) ca „simpli indici ai relației de dependență“, iar „la alt nivel participă în calitate de constituent al uneia dintre structurile incluse în structura inițială“, așadar, este vorba de funcții la niveluri diferite.
- ¹⁴ Avram, 1986, 336, consideră că această clasificare „este mai puțin riguroasă“.
- ¹⁵ Coteanu, 1982, 100, discută distincția dintre atributive calificative și explicative „după înțelesul lor de bază; (...) precizarea adusă de propoziția atributivă calificativă este strâns legată de înțelesul întregii fraze, (...) atributivele explicative aduc și ele o specificare, dar ea nu este strict necesară“.
- ¹⁶ Facem observația că unul dintre exemplele de subordonate din prima categorie nu are conectiv adverbial; aici adverbul relativ a suferit o conversiune: *Când ai afla de peripețiile mele, te-ai minuna*.
- ¹⁷ Acestea sunt considerate insuficiente gramatical; v. *infra*, II, încercarea noastră de a explica acest fapt în termeni generativi, prin tratarea relativelor complete drept complemente ale centrului D.
- ¹⁸ Remarcăm faptul că, la Avram, 1986, *passim*, distincția *relativă / interogativă indirectă* se traduce prin distincția dintre conectiv relativ / conectiv interogativ.
- ¹⁹ V. și Edelstein, 1971, care semnalează acest fenomen de „legătură relativă“.
- ²⁰ Prin *relator*, Diaconescu, 1989, 1992, *passim*, desemnează toți conectorii interpropoziționali: conjuncții, elemente relative și interogative.
- ²¹ Considerăm că statutul de atributive al subordonatelor respective este discutabil, v. *infra* II, încadrarea acestui tip de construcții.
- ²² Neamțu, 1989, 221 și 1999, 310 ș.u., se opune interpretării ca subordonate a relativelor de acest tip, acordând, în luarea deciziei de interpretare, o mai mare importanță modului verbal (nepredicativ) decât relativului ca semn al subordonării la nivelul frazei, cum procedează Diaconescu, 1989.
- ²³ Sintagma e folosită cu trei accepții: (a) raport între criteriile de natură relațională și criteriile semantice în determinarea unităților sintactice, (b) determinare semantică a selecțiilor și corespondențelor la nivel sintactic și (c) corespondența între rolurile semantice (de tipul cazurilor fillmoriene) și structura sintactică.
- ²⁴ *Mutatis mutandis*, ideea se regăsește și în clasificarea pe care o propunem pentru relativele românești, în sensul că distingând relative „argumentale“ (complete) și

---

„non-argumentale“ (periferice), implicit ne referim și la faptul că elementul care regizează aceste propoziții manifestă în grade diferite disponibilitate față de complinirea prin relativă.

- 25 Termenul de propoziție nu apare ca atare, îl folosim aici pentru simplificare.
- 26 Verbe de informare sau de declarație, sau substantive înrudite semantic cu acestea.
- 27 Menționăm că autorul le consideră compuse, cf. Dimitriu, 1999, 287-289.
- 28 V. Dindelegan, 1976/1999, 157: modelul chomskian standard.
- 29 În anii '70 a circulat și denumirea de *Teorie Standard Extinsă*.
- 30 Nici aceasta într-un mod prea fericit, pentru că cele două concepte nu sunt singurele concepte centrale ale teoriei.
- 31 Lucrările românești la care ne raportăm sunt scrise la sfârșitul anilor '60 – Vasiliu – Golopenția 1969 – respectiv la jumătatea deceniului al optulea – Pană-Dindelegan, 1976/1999, când se contura teoria standard extinsă.
- 32 Vom face o singură concesie acestei opțiuni, când recurgem la substituția lui GN cu GD, în descrierea relativelor complementive ca modificatori ai GD, dar ne raportăm la lucrarea lui Abney, 1987
- 33 Vasiliu-Golopenția Eretescu, 1969; Pană-Dindelegan, 1966, 1976/1999; Manoliu-Manea, 1977; Soltischi, 1977 (studiu teoretic, fără referiri speciale la limba română); Cornilescu, 1980/1996 (studiu contrastiv consacrat relativelor în română și engleză).
- 34 Variantele sunt cunoscute ca (1a) *ipoteza relativei complement al Det*, cf. propunerea lui Vergnaud, 1974, Milner, 1973, pentru relativizarea în limba franceză, respectiv (1b) *ipoteza relativei complement al GN*, cf. Jackendoff, 1977; pentru o prezentare detaliată a celor două modele de relativizare, la care se adaugă modelul lui Ross, 1967 – *ipoteza adjonționării de tip Chomsky* – v. Kampers-Manhe, 1991, 102-133.
- 35 V. Vasiliu – Golopenția-Eretescu 1969, 92.
- 36 Simbolul Rel este actualizat în structura de suprafață numai în cazurile în care se stabilește o identitate parțială (la nivelul unui simbol) între P1 și P2 (P1>P2 sau P2>P1), Vasiliu – Golopenția-Eretescu, 1969, 92.
- 37 V. teoria COMP (J. Bresnan, 1971, *apud*. Tuțescu 1982, 166): teza complementizatorului își are originea în această condiție de recuperabilitate. J. Bresnan consideră că regula de rescriere a oricărei fraze este: P → COMP + P. COMP apare întotdeauna în poziție inițială. Teza COMP face posibilă o explicație a înrudirii dintre construcțiile interogative directe, indirecte și relative, toate având la bază fenomenul de *încastrare* cu simbolul Rel care se deplasează în COMP.
- 38 V. Vasiliu – Golopenția-Eretescu, 1969, 199.
- 39 V. Manoliu-Manea, 1971.
- 40 Cf. Pană-Dindelegan, 1976, 198.
- 41 Clasificare menținută și în Pană-Dindelegan, 1976/1999, 132 ș.u., unde însă nu se discută decât relativele din GV.

- ⁴² Prezentarea pe care o facem în continuare este o sinteză a principiilor care compun teoria, fără pretenții de exhaustivitate. Unele dintre conceptele prezentate în această secțiune au fost lansate încă din fazele anterioare modelului GB (de exemplu noțiunea de categorie vidă), erau operaționale în varianta intermediară numită *teoria standard extinsă*, însă, din rațiuni ce țin de claritatea expunerii am trecut cu vederea acest fapt și le-am considerat concepte ale modelului GB.
- ⁴³ V. Chomsky, 1984, 17, cu deosebirea că nivelul de bază (D-structură) este *syntax*.
- ⁴⁴ Baci, 1996, 99 (preluând ipoteza formulată de Dobrovie, 1994), consideră că aceasta este cea mai avantajoasă ipoteză, căci poate explica și subiectul infinitivului, care este obligatoriu postverbal. V. pentru argumente privind poziția postverbală a subiectului Dindelegan 2002 unde se ajunge la acest rezultat ținându-se seama de trei parametri: parametrul pro-drop, parametrul poziției sintactice canonice a subiectului în raport cu verbul și parametrul marcării actanțiale.
- ⁴⁵ Cornilescu, 1984, afirmă că în română, subiectul este preverbal când funcționează ca *topic*, poziția preverbală fiind o poziție topică. Limba română manifestă o preferință marcată pentru poziția postverbală a subiectului și în situațiile în care aceasta nu este obligatorie (ca în interogative).
- ⁴⁶ Chomsky, 1984, 29: „*representations at each syntactic level (i.e., LF, and D- and S-structure) are projected from the lexicon, in that they observe the subcategorization properties of lexical items*“.
- ⁴⁷ Excepție fac, desigur, construcțiile impersonale de bază de tipul *a i se urî*, *a i se acri*, *a-i arde* etc., v. Pană-Dindelegan, 1992, 64.
- ⁴⁸ Chomsky, 1984, 112: „*each argument bears one and only one θ -role, and each θ -role is assigned to one and only one argument. (...) The θ -criterion states that each θ position is assigned exactly one argument and each argument is assigned to exactly one θ position, where an argument is assigned to a θ position if it or its trace occupies this position.*“
- ⁴⁹ Chomsky, 1984, 163, menționează că aceasta este una dintre propunerile privind definirea noțiunii de c-comandă, numită c-comandă minimală: „*a c-commands β iff every maximal projection dominating α dominates β* “.
- ⁵⁰ Chomsky, 1984, 163: „*a governs β iff: (i) $\alpha = X^0$; (ii) a c-commands β and if γ c-commands β then γ either c-commands α or is c-commanded by β* “, astfel, α este [+N, +V].
- ⁵¹ Lasnik & Uriagereka 1988, 53: „*Case Filter: *NP, if NP has phonetic content and no Case.*“
- ⁵² Cornilescu, 1995, 348.
- ⁵³ Cornilescu, 1995, 349.
- ⁵⁴ Cornilescu, 1995, 351.
- ⁵⁵ Lasnik & Uriagereka, 1988, 57: „*A'-movement: Movement from a position that is assigned both a θ -role and a Case; the movement creates an adjoined position, which is an A'-position, and lacks a θ -role and a Case. The resulting chain (α , e)*

---

receives exactly one θ -role and a Case, both assigned to the empty category created by movement.“ După May, 1985, 56, și Chomsky, 1986, 7, adjoncționarea poate fi privită și ca un proces prin care un nod se divide în două noduri identice. Itemul adjoncționat nu este dominat de nodul la care se atașează, ci de nodul imediat superior.

⁵⁶ Lasnik & Uriagereka, 1988, 48: „*Subjacency – Any application of Move- α may not cross more than one bounding node.*“

⁵⁷ Cornilescu, 1995, 291 ș.u.

⁵⁸ Cf. Rizzi, 1982, *Violations of the Wh-Island Constraint and the Subjacency Condition*, apud Haegeman, 1994. Rizzi conchide că bornele sunt parametrizabile.

⁵⁹ În vorbirea direct legată apar în aceeași poziție complementizatorul și elementul relativ: **Mă întreb că ce carte i-a dat ei.*

⁶⁰ Cf. Chomsky, 1986, 24; Chomsky, 1986, 27 sugerează că C și specificatorul său au un set de trăsături comune, ceea ce face ca aceștia să primească același index referențial.

⁶¹ Deși limba standard impune dublare prin clitic, considerăm că o astfel de construcție este posibilă în româna colocvială.

⁶² Linear Correspondence Axiom.

⁶³ Lasnik & Uriagereka, 1988, 33: „*Binding: α binds β iff (i) α c-commands β , and (ii) α and β are coindexed.*“

⁶⁴ DSL, 1997, 136: „relație sintactico-semantică între subiectul neexprimat al complementelor verbale non-finite reprezentat prin categoria vidă PRO și un argument nominal din regentă, care suplinește interpretarea lui PRO, asigurându-i referința“; în română, există situații în care PRO este controlat facultativ.

⁶⁵ Chomsky, 1984, 188: „*(A) An anaphor is bound in its governing category. (B) A pronominal is free in its governing category. (C) An R-expression is free.*“

⁶⁶ Chomsky, 1984, 188: „ *α is the governing category for β if and only if α is the minimal category containing β and a governor for β , where $\alpha = NP$ or S .*“

⁶⁷ Recent, s-a formulat o variantă mai restrictivă a legării expresiilor referențiale: Condiția C. Expresiile referențiale trebuie să fie libere de antecedent (nu trebuie să aibă un antecedent în poziție argumentală), cf. Cornilescu, 1995.

⁶⁸ Lasnik & Uriagereka, 1988, 60: Empty Category Principle: *A trace must be properly governed. Proper Government: α properly governs β iff a) α governs β and α is lexical (N, V, A, or P), or b) α locally A-binds β .*

⁶⁹ Cornilescu, 1995, 314.

⁷⁰ Cf. Haegeman, 1988.

⁷¹ Am modificat reprezentarea lui Fabb, 1990, 58, „traducând“ simbolul I = Flex și optând pentru reprezentarea GC în loc de C” și C’.

⁷² Care preia teoria lui Williams, 1980.

⁷³ Fabb, 1990, 59, stipulează că pronumele are următoarea proprietate lexicală: indexul său trebuie să fie identic cu al unui nod α din afara propoziției relative.

-
- Acest nod α trebuie să respecte o condiție de adiacență imediată față de propoziția care conține pronumele relativ.
- ⁷⁴ Confirmată, în esență, și de ipoteza lui Haegeman, 1988, în legătură cu o poziție de *orfan* a relativelor non-restrictive („*radical orphanage*“) și sugerată de Safir, 1986, care însă propune un nivel suplimentar LF' la care să se facă coindexarea din RNR.
- ⁷⁵ Pentru o interpretare similară într-o gramatică netrăsformată, cf. Guțu-Romalo, 1973, 114-115, unde în clasa de substituție a subiectului se includ și realizările prin verb la infinitiv, gerunziu, supin, indicându-se și echivalența lor cu nominalele.
- ⁷⁶ În sensul lui Abney, 1987 (cu unele modificări preluate de la Dobrovie – Sorin, 1994/2000).
- ⁷⁷ Detaliile care țin de armonizarea teoriei cu datele din limba română vor fi discutate pe larg în descrierea fiecărui tip sintactic de relativă.
- ⁷⁸ Am avansat, în *Introducere*, ipoteza că în sintaxa acestor construcții se poate vorbi de adjonționare, rămâne însă să definim acest mecanism care are, în literatura de specialitate, mai multe accepții.
- ⁷⁹ Cf. Dobrovie, 1987, 1994/2000; Baciu, 1996.
- ⁸⁰ Cf. Chomsky, 1977, 201.
- ⁸¹ V. Abeillé, 1993, 9.
- ⁸² Ideea combinării în descriere a unor elemente aparținând la teorii diferite ne-a fost sugerată, printre altele, de interpretări din Gordard, 1988 și Sag & Godard, (f.a.)
- ⁸³ De unde și numele de gramatică *lexicală-funcțională*.
- ⁸⁴ Reprezentare preluată de la Abeillé, 1993, 47.
- ⁸⁵ Prefixul X atașat unui nume de funcție semnifică în general că funcția este deschisă, adică subiectul său nu este realizat în structura de constituenți (c) și va fi supusă unei ecuații de „control“, cf. Abeillé, 1993, 54.
- ⁸⁶ Funcțiunea Topic corespunde GN care reiau o informație cunoscută, funcțiunea Focus este rezervată informației noi, de exemplu, informația vehiculată de pronumele interogative.
- ⁸⁷ V. Abeillé, 1993, 76-77, pentru reprezentarea formală a interogativelor indirecte.
- ⁸⁸ Relativele infinitivale admit și „suprapuneri“ (cf. termenul engl. *stack*) de tipul: *Aș pleca, dar n-am cu cine, unde, când și cum*. Vom arăta *infra*, II, că relativele infinitivale sunt oarecum înrudite cu interogativele, ceea ce explică probabil această trăsătură comună.